

אריה גילת

יעקב (גנאי)

יערה אמוז

פרקי חיים

מס. 4

שוטנה אסקין

בני פריג

רחל מכבי (סטנין)

הוצאת ארכיון קבוץ חצור

סתו 1990

דחל מכבי-סטרינין

(גריין)
ילידת 1918

אביו של אבי בא מאוסטרו-הונגריה והגיע עם אביו למצרים בתור ילד עם פספורט הונגרי. האח נפטר ואילו את סבי גידלו בתוך הקהילה היהודית בקהיר. ראש הקהילה חיתן אותו עם אחת מבנותיו. סבי היה תלמיד חכם; יש לי תמונה שלו עם זקן בהיר ותרבוש. ידיעות מיוחדות על משפחת אבי אין לנו. מצד הסבא אבי ממוצא אשכנזי.

אבי יליד מצרים ומשפחת אמו דורות רבים במצרים. (בד"כ, אגב, זה לא היה נחשב ככבוד גדול להיות ממוצא אשכנזי כי מרבית הקהילה האשכנזית היתה מורכבת מפליטים. רוב היהודים במצרים היו פליטי ארצות שונות ורובם לא ידעו יותר מאשר דור או שניים במצרים.)

אמו של אבי באה ממשפחת ראש הקהילה של קהיר-קטאוי פשה. אביה היה מלווה לשליט הטורקי. יש לנו תמונה בה מצולם אביה בתלבושת מצרית אופינית, משתתף בנשף פתיחת תעלת סואץ. הוא קיבל את התואר "פשה". "קטאווי" זה על שם כפר (קטה - במצרים עלית) והם מדורי דורות במצרים, הסבא הזה היה נשוי והיו לו הרבה ילדים אבל הוא התאהב בזמרת ששרה בחתונות, והיתה אשה די מפוקפקת... הוא הלך לרב ואמר שהוא רוצה להתחתן איתה. הרב אסר עליו, לאחר שהיה נשוי ואב להרבה ילדים. הוא לא ויתר, הלך לשליט הטורקי (אצל המוסלמים אין בעיה בזה), וכך בולדו לו ילדים שלא היו חוקיים מבחינת הדת היהודית.

אמי מאלכסנדריה, לפחות שני דורות משני הצדדים ילידי מצרים. אביה ממשפחה שבאה מטנג'יר. אז היו מפליגים בספינות מפרש לארץ וכך הגיעה המשפחה לארץ ישראל וחיה בחברון (במצאו שם קברים של משפחת מנשה).

כאשר נאפוליון נסוג מהארץ, צורף הסבא של סבי כחובש לצבאו, ירד למצרים ונשאר באלכסנדריה. לאביה של אמי היה בנק משפחתי במצרים, והוא בילה הרבה זמן בסניפים שמחוץ לגבולות מצרים: מנצ'סטר, שויץ, אוסטריה. הוא ידע צרפתית, אנגלית, גרמנית... היה אדם ליברלי, הומניסט, קוסמופוליט, ואתאיסט בהכרח. מאד-מאד מודרני (לפי המושגים של אז).

אמה של אמי ממוצא עיראקי וחיתה בבומביי. כרבים בין יהודי עיראק שחיו בהודו, סחרו באבנים טובות. היא היתה אדוקה, ניסתה להנחיל למשפחה את המסורת היהודית נאת המנהגים הדתיים, אבל בעלה לא שיתף פעולה. אמי היתה מספרת לי (גם היא לא היתה דתית) כמה זה היה קורע לב לראות את אמה מכינה את החג לפי המסורת היהודית, ואילו - בעלה לא היה בא להשתתף בזה, לעשות קידוש וכו'. הוא היה אתאיסט בהכרח מלאה ולא היה מוכן להתפשר. אמי גדלה באוירה לא דתית, אפילו אתאיסטית, אולם ב-1904 נתפסה לציונות וכל ימיה הרבתה לדבוק ביחסה לציונות, לכבד את מפא"י, את בן-גוריון וגולדה ולקרוא כל מה שיכלה, הקשור בארץ.

משפחתה של אמי היתה אמידה מאד. הם קיבלו תואר של "ברון" מהקיסר האוסטרי, היו להם אדמות ובתים ורכוש רב. אבי למד בבית ספר חקלאי של הבריטים (ידע אנגלית וערבית) ועבד שנים מספר בבית חרושת צרפתי בגידול קנה סוכר במצרים עלית. כך הגיע כאגרונום לנהל את אדמות משפחת אמי.

היתה לו הרגשת נחיתות לגבם. כי הם, מלבד היותם עשירים מאד, נהלו אורח חיים ו"גיבוי אצילות". היו להם סוסי מרוץ וכו', בזבזו כסף רב. ואילו אבי בא ממשפחה ששמרה על כל פרוטה, במשך שנים הוא הפגין זלזול לגבי משפחת אמי, אם כי בלבו כנראה חש קנאה כלפיהם.

???) סיפרת שאמך נתפסה לציונות ב-1904, במה זה התבטא ?

רחל בן דוד של אמא, ברוך פליקס דה מנשה, הכיר את הרצל, למד בצרפת, היה ציר בקונגרס הראשון. אמא היתה אשה מאד אינטלגנטית, קראה המון, התעניינה בכל. בן דודה העביר לה את כתבי אבות הציונות (הרצל, סוקולוב, אחד העם) והיא סכמה לה שהפתרון לעם היהודי - הוא הציונות. הצד הדתי לא ענין אותה, אבל היתה גאה להיות יהודיה בגלל "הקשי שבדבר". היו הרבה נשואי תערובת במשפחה אך זה לא הפריע לה במיוחד. רק לאחות אחת שלה (הצעירה והאהובה ביותר) שהתנצרה, לה אמא לא היתה מסוגלת לסלוח. לא רצתה להכיר בה וראתה בצעד זה מעין "ברייחה מהמערכה". זה קל לא להיות יהודי, יותר קשה להיות יהודי - לכן היתה מאד גאה ביהדותה.

(וכמה פרטים על ילדותי. אמא שלי לא רחצה אותי אף פעם, ולא נתנה לי בשיקת לילה טוב ובוקר טוב. אני טופלתי ע"י מטפלת אנגליה. היינו מופיעות בפני ההורים רחוצות, מסורקות ומלובשות וקדות קידה.)

אבא לא התעניין בציונות תחילה. אחר כך נעשה ראש ההסתדרות הציונית באלכסנדריה, בלי השתכנעות פנימית. פשוט הצטרף לאמא. אמא, לעומת זאת היתה פעילה מאד. ב-1925, כשהניחו את אבן הפינה לאוניברסיטה שעל הר הצופים, באו משלחות ציוניות מכל העולם. ממצרים הגיעה המשלחת בראשות בן הדוד של אמא, פליקס דה-מנשה ועוד חברים. אנחנו הילדות באנו גם כן אבל השאירו אותנו בבית המלון בזמן שאמא הלכה לטקס. הייתי אז רק בת שבע.

אני עדיין זוכרת את ירושלים ואפילו את בית המלון "מלון אלנבי" מול שער יפו. מלון אנגלי, עם משרתים סודניים. לפני כמה שנים כאשר הייתי באוניברסיטה על הר הצופים, ראיתי תמונה גדולה מיום הנחת אבן הפינה. שם ראיתי את השם: הברון פליקס דה-מנשה והקבוצה המצרית-ואז הבנתי שלא סתם דמיינתי.

החל מאותה שנה - 1925, נסענו כל שנה לבקר בארץ: היינו בהר הכרמל ובעמק יזרעאל. את עמק זבולות אני זוכרת מכוסה עשבי בר. פעם בסתיו נסענו לתל אביב. אבא הזמין לעצמו מקום בבית הכנסת הגדול וחזר מזועזע. הוא לא הבין מדוע אנשים יושבים בנעלי בית ובבגדים לבנים, הוא לא זיהה את לחן התפילות ואת סדרן. במלון בו שהינו הקימו "אוהל" מקושט. התברר שזאת סוכה. בכלל לא ידענו על קיום מנהג כזה. הדבר היחידי שידענו זה יום הכיפורים. ההורים צמו. אני זוכרת שהיו נוסעים לבית הכנסת באוטו וגם שאמא היתה מדליקה שם בר ואח"כ הולכת לבית הקברות. אבל לשם היא לא היתה לוקחת אותנו. אמא היתה מספרת לנו שהיהודים עלו על המוקד בגלל סרוב אכילת חזיר - לכן, לא אכלנו חזיר, אבל אכלנו לא כשר בבית, כל מיני דגים וסרטנים וכו'.

אחותי ואני לא נתפסנו לציונות, זאת כאילו נכפתה על הבית על ידי אמא. למדתי בבית ספר צרפתי-חילוני אבל כשליש התלמידים היו יהודים. היו גם יוונים, ארמנים, ואירופיים שונים. הבחורה הציונית היחידה שהיתה שם היתה כ"כ נודניקית, שזה עוד יותר השניא עלי את הציונות. לי היה אז (הינו בני 15 - 14) חבר יווני, היינו שמאלניים. קראנו הרבה ספרות סוציאליסטית. פתאום מצאתי שם ספר בו מדובר על הארץ ועל גודל העבודה היחפן והאידיאליסטי. הבנתי, שמה שאמא מתעקשת בני קשור לסוציאליזם, סוציאליזם בארץ ישראל. התחלתי לחפש קשר לזה. היתה באלכסנדריה אשה ציונית מאד שהתכוונה לעלות ארצה והתברר לי שהיא מרכזת סניף "ניצו". אך זה לא היה בשבילי. ב"החלוץ-דרור" היה שליח ישראלי. התחלתי ללכת לשם. שם היו נערים לא מהשכבה המעמדית של הורי, אלא נערים מ"רחוב היהודים". שם הרגשתי את הגלימה² הסוציאליסטית שחיפשתי.

בקהיר היה כבר אז קן השומר הצעיר (תלמידו 'מקוה ישראל' שבאו לחנופש לשם, וגם מכבי (בעלי לעתיד) שבא לבקר את אביו בקהיר, היו מעורבים בהקמתו). שלושה בחורים מקהיר היו כבר בעין החורש מ-1933. אחד מהם הגיע למצרים כשליח ב-1934. פגשתי אותו ב'דרור'; פעלו אז במשותף במסגרת 'החלוק'. מאותו הרגע שהכרתי את האנשים האלו והקשתי לשיחות (בורוכוב ו'הפירמידה ההפוכה' וכו'), התחלתי לנדנד להורי, שאני רוצה לעלות ארצה וללמוד בנהלל. כמוכן שהורי ניסו להסביר לי שכל זה טוב עבור אנשים שברחו מפרעות, ולא לילדים מבתים מסודרים. אבל בינתיים המשכנו לבקר בארץ. ב-1934, נדמה לי, נסעתי עם אבי לקהיר לחתונה של קרובה רחוקה. ושם אמרו לי: "את מתענינת בציונות? הנה יש כאן אשה מארץ ישראל", עשו לי הכרה עם אשה אחת - אמו של מכבי (מזל מוצרי) ועם אחותו שבאה לבקר מהארץ.

בקרנו בארץ בזמן המכביה (1935). אז באו רבים כמשתתפים ונשארו בארץ. ברחוב פגשה אותי אחותו של מכבי, יהודית. היא אהבה לארח אנשים שבאו מחו"ל. היא אז היתה סיפנית (השתתפה בקבוצת סוף), היא אספה סביבה אורחים והזמינה גם אותי לארוחת ארבע במלון "פלטין". אני לא זכרתי אותה אבל היא הכירה אותי מיד והזכירה לי שנפגשנו בחתונה בקהיר. מתוך נמוס באתי לאותו מפגש, שהיה די משעמם. פתאום נכנס בחור צעיר שזוף עם חולצה פתוחה, התישב לידי, שאל אם אני ב'החלוק' (כך ספרו לו, כנראה). הוא סיפר לי שהוא חניך השוה"צ. התברר שזה האח של יהודית. הם בני משפחה ותיקה בארץ. אמו הביאה אותו ארצה עם אחותו כשהוא היה בן ארבע והוא התחנך אצל הסבים. מגיל 13 למד ב'מקוה ישראל' ושם הצטרף לשומר הצעיר. מכבי הרגיש שאני משתעממת שם והציע לי שבסתלק. הלכנו לשוטט על שפת הים בגשם. זאת היתה אהבה ממבט ראשון. היינו בני 19 - 20.

כאמור, מכבי היה בהשוה"צ במקוה (יחד עם חברי "תל-עמל" כיום) כאשר בפור סבו, לא בא אף אחד מהחברה לנחם אותו. הוא נפגע קשות, ויצא לרחובות כפועל בפרדסים ושם גם נעשה פעיל ב'הגנה'. כאשר נפגשתי אתו הוא היה כבר בשרון הצפוני. הוא עזב את רחובות כל חשב שזה לא די חלוצי. בשרון הצפוני התחילו כנטיעות וחילפשו פועלים שיוזעים לגזום, "לטפל" בעצים ולהרכיב. שם בחולות ע"י אבן יהודה וואדי פאליק הסתובבו חצי ערומים, רכבו על סוסים, התחרו עם הערבים ברכיבה ובקליעה. מדי פעם היה מכבי מגיע למשפחה בתל-אביב וכך נפגשנו.

אבי כעס מאד על הקשר הזה. הוא התעניין אצל המנהל במקוה ו'והתברר שהבחור הזה "לא כוכב" הכי גדול שם: אכר, שמאלני, מנהיג שביתות וכו'. בכל אנפן לא שידוך בשבילי. אני כמוכן התעקשתי ואיימתי שאני נשארת בארץ בכל מקרה. בסופו של דבר חזרתי עם הורי למצרים, שם שכנעתי אותם, שאני מתחנת עם מכבי ויהי מה. מכבי הגיע אלינו ואמא ערכה לנו חתונה גרנדיוזית. שנינו חזרנו ארצה מיד ברכבת. בקנטרה עצרו אותנו בטענה שהנישואין פיקטיביים (היתה בעיה של ויזה עבורי) כל נראינו צעירים מדי בעיניהם בכדי להיות זוג נשוי נוסעים על פספורט של פלסטינה-א"י. בניגוד לכל הפרינציפים שלי, נאלצתי לתת להם את מספר הטלפון של דודי בקהיר, שהיה איש ידוע מאד. ראו את השם, נרתעו ונתנו לנו לעבור. הגענו ארצה ב-1936, בזמן "לא להחמיץ את המאורעות".

התישבנו בשרון הצפוני אך כל מה שהיה שם לא היה לרוחי. ניסיתי להשפיע על מכבי לחזור לקיבוץ, לתל-עמל, הוא לא הסכים, לאחר ש"בגד" בהם... ובאמת חברי תל-עמל נתנו לן להרגיש כך - כי כל פעם שפגשנו חבר משם - היו אומרים "זה שצריך היה להיות אחינו לדרך...".

עשר שנים מאוחר יותר, כאשר היינו בצפון הארץ, הציע מכבי שנלך לבקר בתל-עמל. הבנתי שהוא כבר שלם עם עצמו, כאילו בפעילותו הבטחונית כיפר על חטא אי הצטרפות לקיבוצו עם הייסוד.

היינו 8 שנים במושבה "תל צור" (בקרבת אבן יהודה). בתחילה עבד מכבי כשכיר בפרדסי הסביבה (אחרי שעזב את קבוצו שהיה אז בטרם התישבות בנחלת יצחק). כתשלום עבור העבודה לא קבלנו כסף אלא פיתקאות לקניה בחנות המקומית. כשהחוב גדל - שלמו באדמה עד שרכושנו גדל לכ-6 דונם.

לפי הצעתי החלטנו לגדל ורדים על 4 ד' (את השתילים קבלנו ממצרים מידיד של אבי). כמעט כל זמן שהותנו במושבה היה מכבי מגויס ב"הגנה" כך שהעבודה בוורדים נפלה עלי ומזה (יחד עם משכורתו) הצלחנו להתפרנס די יפה.

תנאי החיים היו די עלובים, גרני ב"צ'רף רכבת": בכל חדר זוג או רווק. לא היה חשמל והשירותים והמקלחת היו בחוץ.

ב-1943 עברתי קורס אלחוט ומ-1944 עבדתי בחיפה (במשמרות) בתחנה של גליל צפון, כאלחוטאית. כל הקשר היה פנים ארצי.

הקשר עם קבוצ עין החורש היה אמיץ עוד מ-1938 - מימי ה"פוש". מכבי היה מפקד פלוגה, שרובה היתה מורכבת מחברי עין החורש, גבעת חיים ומושבי הסביבה. יצאנו אתם למסעות, ביקרנו שם הרבה מאד. כך, שכאשר עזבתי את המושבה, בני עודד נשאר בקבוץ. אני לקחתי אתי לחיפה את בתי אלונה, שהיתה עדיין קטנה מאד. הכנסתי אותה לגן ילדים של אמהות עובדות.

מאותה שנה, התחילו הנדודים שלנו כאנשי צבא קבע.

ב-1941 התגייס מכבי ליחידה שעתידה היתה לחדור לסוריה למטרות חבלה (זאת היתה יחידה של ההגנה שפעלה מטעם הבריטים). עברו לסוריה, אספו ידיעות אך לא הגיעו לכדי פעולה).

לאחר חזרתו ברתם לארגון יחידות הפלמ"ח ופעל בתוכן. בתקופה ה"סזון" (פעולת ההגנה נגד האצל) בשלח מכבי לירושלים. שם היתה לאמי דירה, לכן עברתי גם אני לשם (5 - 1944). יגאל אלון הציע לי ללמוד הדפסה וסטנוגרפיה.

כשעברנו לירושלים, לקחתי אתי גם את עודד. אלונה הלכה לגן אמהות עובדות ועודד לבית חנוך לילדי עובדים. התחלתי לעבוד במחלקה המדינה של הסוכנות, גם באלחוט.

ב-1945, בגלל חוסר שביעות רצון עם התפקיד שהוצע לו - התגייס מכבי לצבא הבריטי - התאמן במצרים ונשלח לאירופה, עם תום המלחמה נשאר באירופה בכדי לאמן (במחתרת) עולים-מעפילים לקראת ההתיישבות לשורות ההגנה עם עלייתם. בחזרתו ארצה בסוף 1946 נתמנה לשלישו של יצחק שדה. פעל בתפקיד זה כחצי שנה ועבר להדריך בקורס קצינים עד שהתחילו לארגון השיירות לירושלים ב-29 בנובמבר 1947. הוא היה אחראי לשיירות: ריכוז השיירה, השגת נהגים, אספקה וליווי. לא הסכים לנסוע במשורייך. בסע ב"קומנדקר" - ומת מצרור שטפג.

ב-1945 נדצח אבי - הוא נהל מספר חנות - של משפחת אמי וגם של אנשים זרים. היו שטחים גדולים מאד, הוא היה אדם די קשוח; היה לו הרבה נסיון חיים עם המצרים. לכפריים בחזות היו תנאים איזמים. אולי הסתכסך עם איזה מנהל עבודה. אנחנו לא ידענו פרטים כי היינו בארץ. הוא גר לבד בבית עצום עם משרת סודני אחד.

הניתוק הפיזי בינו לבין אשתו ושתי בנותיו לא היה זמני. הוא לא רצה לעזוב את ה"גן עדן המצרי" בכדי לחיות "כמו חורני בא"י".

??? איך הגעתם שוב לעין החורש ?

רחל אני הגעתי לאחר שנפל מכבי (באפריל 1948). לשנינו היו קשרים הדוקים עם הקיבוץ, כשהוא נפל הבאתי את הילדים לשם וקבלו אותם בזרועות פתוחות. אמרתי שברצוני להמשיך בצבא הקבע זמן מה. התקבלתי יפה מאד בקבוץ. ינו הפלמחניק, אימץ את עודד (שהיה בן 11) וויטקה ואבא קובנר רצו לאמץ את אלונה (בת 8) אבל היא בחרה לה משפחה אחרת של ילדה מהכיתה שלה. הייתי באה לעין החורש בשבתות, ולעיתים גם באמצע השבוע. הרגשתי את עצמי שם טוב מאד אבל עדיין לא הייתי מסוגלת להגיע לקבוץ כחבירה ולשבת בשקט, חתמתי קבע (כמו כל חברי הקיבוצים באותה תקופה) עם אפשרות של חזרה לשנה לקיבוץ. חזרתי לעין החורש תחילה כמועמדת, אח"כ כחבירה. היתה לי שכבת גיל מתאימה (הפרטיזנים) והרבה ידידים, גם הילדים הסתדרו טוב: יחסיהם עם בני כיתתם היו טובים. זה היה בית חם לכולנו.

כעבור שנת חופש חזרתי לצהל (1950). בתוך שנת החופש הכרתי בגבעת חביבה את לובקה שסיים אז את תפקידו במחלקת הבטחון של הקבה"א. בינתיים חזרתי לצבא, שרתתי בפיקוד הדרום, היו לי גם קשרים עם מחלקת הבטחון של הקבה"א. בתקופה זו הוזמנתי לפגישה בקיבוץ חצורוניה התקימה בחדרו של לובקה. התברר לי שזה אותו לובקה שפגשתי בגבעת-חביבה. במשך הזמן נפגשתי גם עם ישראל אטקין, צבי אטקין, צבי בר-אמוץ, משה ארנן וכמובן יוסקה - כלומר היו לי מכרים ותיקים נוספים בקיבוץ חצור. השמועה על הקשרים שלי עם לובקה הגיעה לעין החורש ואז אבא קובנר, שהיה חברו של לובקה לספסל הלימודים בנילנה - הזהיר אותי "לא לנהל רומן קליל עם חבר בעורים שלו". הרומן היה בהחלט רציני. סיימתי את שרותי בצה"ל (במחנה חצור) בהתאם לחוזה, אך מעבר לזה לא חתמתי. אמנם, התלבטתי, כי אהבתי את השירות הצבאי, אבל אם רציתי להיות חברת קיבוץ, הייתי צריכה לחזור לקיבוץ - לעין החורש. גם הילדים היו שם ולא היתה אפשרות להעביר אותם לחצור, כי ילדי חצור התחנכו בעין החורש (קב' "חרמש").

בסופו של דבר עברתי לחצור (4 - 1953). עבדתי בדרך כלל

בגן הירק, אבל ביום העבודה הראשון שלי בחצור עבדתי בספונג'ה בבית "שבולים", שרק אז נגמרה בנייתו. אחר יום עבודה נסעתי לעין החורש, לילדים, הלוח וחזור. לילדים היה קשה מאד, גם לי. לשמוע על עזיבה ונאבקו איתי. אני מוכרחה לציין שעד היום אני מרגישה כלפי עין החורש, כאילו היה זה עבורי בית. קשה לאמר שבחצור ידעו לקלוט אותי כמו בעין-החורש. הילדים שלי, עודד ואלונה נשארו בעין החורש, חשבנו, לובקה ואני, על ילד - אבל ידעתי שכך תקשה עלי הקליטה, לכן חיכיתי כשנה וחצי (יואש בולד ב-1955).. כעבור כשנה להיותי בחצור, חשבתי שהגיע הזמן שאתקבל לחברות (בעצם לפני כן), שאלתי בוועדת החברים והם הופתעו, חשבו שכבר התקבלתי מזמן. לאחר שאלתי זו - התקבלתי לחברות, אבל בלי אותו חום שחשתי בעין החורש (שהוא קיבוץ פולני חם). קימת איזה התייחסות, לא רק לגבי, אף פעם לא הרגשתי כאן שהיה איזשהו נסיון לקלוט או לברר מה עובר על בן האדם. מה שעשיתי עשיתי. כפי שאמר הבן ה"תותב" שלי: אם האדם לא קולט את עצמו, איש לא יקלוט אותו. החום האנושי, הייתי אומרת: הפולני, של עין החורש, חסר לי עד היום.

התקשרתי לחצור. אני מעריכה מאד דברים שונים ומעדיפה אותם

על דברים רבים שהיו בעין החורש. אני כבר שלושים ושלוש שנים בחצור (1986) ועדיין מרגישה את עצמי בשוליים. יכול להיות שזאת תכונה ישראלית לא לשים לב לבן אדם. היה לי מזל שהכרתי את יהודית ל., את צבי בר אמוץ, ישראל אטקין וצבי אטקין, יוסקה ומשה ארנן, עוד משרותי בהגנה ובצה"ל. אלו היו האנשים שהכירו אותי, ידעו מה עשיתי במשך השנים ומה עבר עלי פה ושם - וכך נקשרו קשרים גם בקיבוץ.

אבל הלב שלנו, שלי ושל אלונה, נשאר בעין החורש. שמו של מכבי חרוט במועדון, מתעניינים בנו, מזמינים אותנו, נשאר הקשר. מאז שיוסקה ומשה ארנן "הלכו", חסרתי לי חברים מ"כוחותינו".

אני אוהבת את קיבוץ חצור, עושה כל מה שיש ביכולתי - בעצם מה ש"מועילים" לתת לי לעשות. ילדינו יואש ואבישי הרגישו עצמם נטועים כאן...אגב, בין הקשרים מפעם צריך להזכיר גם את נחמה שהיתה יחד אתי בקורס קשרים (1947). היא הכירה את מכבי שהיה בא לקחת אותי בערבים מהקורס (ואני התבישתי לעשות "absent" ככה, אבל בדיעבד התברר שזה היה הבלוי האחרון הרציני שלנו יחד). לגבי מרבית החברים, מתחילה ההיסטוריה שלי מאז בואי לחצור, וזה לא כ"כ הרבה,

??? במה עבדת בקיבוץ במשך כל אותן שלושים וכמה שנים שחלפו?

מה רחל עבדתי בגן הירק, בתפ"א, בסלק סוכר (בשדות מעבר לוואדי). עבדתי שנה בבנונות. שעיצבן אותי היה שאף פעם לא ידעתי איפה אעבוד למחרת היום: יוציאו אותי לחדר האוכל, או להקמה או למכבסה. הייתי גם מחליפה במטבח הילדים: עבדתי שם בערבים להכין את ארוחות הערב לבתי הילדים. עבדתי בגיהוץ בקומונת הילדים, בנוסף לקצת עבודה מזדמנת במזכירות וכן הדפסתי את "על התל". אבל בסוף עגנתי במכבסה ושם עבדתי קצת למעלה מ-12 שנה.

יצאתי לקורס עורכי עלונים של הקבה"א, אלישבע, שהיתה עורכת "על-התל", שלחה אותי לקורס הזה. כעבור שנה-שנתיים הייתי כבר עורכת העלון. זה בודאי יותר מעשרים שנה מאז הקורס. ב-1969 יצאתי לפעילות בקבה"א במחלקה לחברה, ועבדתי שם שלש וחצי שנים. סיימתי מעט לפני מלחמת יום הכפורים. בגלל רגישות הנושאים שטופלו ע"י המחלקה לחברה, היה חשוב שתהיה חברה שתוכל לשמור סוד. היו מעוניינים שאמשיך, אבל כעבור שלש וחצי שנים חשכתי לנכון לחזור הביתה. אם כי מאד נהניתי מהעבודה שם. הזדמן לי להכיר את מוסדות הקבה"א כפי שהכרתי את מוסדות צהל,

??? ספרי משהו על הכתיבה שלך.

רחל מאז שאני זוכרת את עצמי, אהבתי לכתוב, מהגיל הצעיר ביותר. נאסף אצלי חומר רב, אבל פעם בעין החורש כאשר עברתי חדר החלטתי לשרוף את הכל. עשיתי מדורה גדולה והשלכתי כל מה שכתבתי בגיל הטיפש-עשרה מבלי לקרוא אפילו. התביישתי.

מדי פעם היו דברים שהודפסו בצרפתית כעתון כאלכסנדריה במוסף לשבת. כתבתי רשימות מנסיעות שבטעתי עם אבא ותאורי טבע, בעין החורש המשכתי לכתוב. הדפסתי שם את העלון. רציני לשלוח רשימה ל"משא" (עתון ספרותי של מפ"ם). הראיתי את זה ליעקב הורכין (עורך העתון). הוא אמר לי שזה בוסר, וזה הספיק לי, אחרי זה התחלתי לשלוח בכנוי שהיה לי פעם באלחוט. מעניין שכמעט הכל התפרסם (בעל המשמר, משא, חותם, במחנה וכו'). לא חשבתי על משהו יותר רציני. כתבתי לעצמי, כתבתי מכחבים, פשוט אהבתי לכתוב... בקבוץ חצור התחלתי לכתוב ב"על התל" במדור "משוט בחצור"...

אחרי מותו של עודד, לובקה ואלונה החליטו לקנות לי מכונת כתיבה קטנה, שיהיה לי ל"רפוי בעסוק". לפעמים, כאשר ישבתי בחדר האוכל וסיפרתי סיפורים, היו מציעים לי שארכז את זה בספר. התחלתי לכתוב. לובקה לקח פרק ושלח ל"קשת" לאהרון עמיר. כעבור מספר ימים הוא הזמין אותי לשיחה ופרסם את הקטע תחת הכותרת "מצרים שלי". השם לא מצא חן בעיני. מצרים היא לא שלי... כשעזבתי את מצרים -

חל בתק מוחלט ולא היו געגועים. כעבור זמן מה קיבלתי מכתב מ"ספרית פועלים" והם שאלו אם יש לי המשך לפרק הזה. הבאתי להם את החומר והם הודיעו לי שברצונם לפרסם את זה.

אחר זה המשכתי - הספר השני היה על החיים במושבה: "חול ואלונים" והופיע שנתיים אחרי הספר הראשון. הספר השלישי הופיע לאחר מלחמת יום הכפורים, "לילות ירושלים", התחלתי לכתוב אותו לפני המלחמה, רציתי למהר כי חשתי שישכתבו את ההיסטוריה, בקשר לתקופת הפלמח, הסזון וכו'. בינתיים, במלחמת יום כיפור, נפל יואש. הרגשתי שמעגל חיי נסגר והספר מוקדש למכבי וליואש. הספר הופיע לאחר מלחמת יום הכיפורים.

הספר הרביעי "בחיוך ובדמע" יצא בסוף 1986.

עכשיו אני מתכוננת להוציא קובץ סיפורים: מהקיבוץ, מצהל, מהמשפחה של מכבי, "מהגורן ומהיקב". בכלל לא אוטוביוגרפיים, סיפורים - מעשים ששמעתי עליהם, מהם התרשמתי.

וכמה משפטי סיכום:

אני חושבת שלקיבוץ יש ייחוד משלו, עוצמה משלו, תפקיד ייחודי. ואין שום דבר דומה לזה בארץ. אין עדיין דבר שיכול להגיע לקרסנוליים של הקיבוץ מבחינה מוסרית, איכות החיים וטוהר המידות. אינני מדברת על פכים קטנים המקשים על החיים אלא על בצוע משימות, עזרה הדדית, ערבות הדדית, יחסי אנוש - זאת צורת החיים שהכי נראית לי בארץ ובכלל. גם היום בכל המצב בארץ, זה עדיין המקום היחידי שראוי לחיות בו, אבל חבל לי על הנסיגות הקטנות, על הרצון להשתוות עם החוץ.

יעקב נחתומי

(פיקש)
יליד 1918

אבי בא מעירה קטנה ממרכז פולין, חצי שעה הליכה מקנצק. בעירה היו מספר משפחות יהודיות. היא היתה בנויה בעגול מסביב למרכז עם בניני ציבור: בניני הממשלה, המשטרה, והחנות הרשמית. רוב היהודים גרו בצד אחד עם בית הכנסת שלהם ומהצד השני גרו ה"גויים" (פולנים) והכנסיה שלהם. כל יום היה יום השוק והמרכז היה מתמלא קונים ומוכרים. השוק היה מלא תוצרת מכל הסוגים. אנחנו, הילדים היינו מתנגבים לשוק, מה"חדר", ונהנים מהמהומה. לסבא מצד האמא היתה מאפיה.

לסבא של אבי היתה חוה בכפר - אך הבן שלו לא המשיך בחוה אלא יצא ללמוד בישיבה בלוקוב. הוא היה בן תשע עשרה ואמא היתה בת שבע עשרה כאשר נישאו ופתחו חנות למכשירי כתיבה.

התחלתי ללכת ל"חדר" בגיל שלש, הספקתי להיות אצל שלשה רביים בשלשה חדרים. הראשון היה בדירתו של ה"רבי". הילדו כשלשה עשרה ילדים, ישבנו סביב השולחן והיינו לומדים משעה שמונה בבקר עד שש, שבע בערב, עם הפסקה קצרה בצהריים. לרבי הראשון קראו שיעיה. הרבי השני היה משה "דער גרעפצער" כי היה מנהל רוב הזמן.

השיטות ה"חינוכיות" היו שונות. אצל הרבי הראשון, אם עשית משהו לא טוב, היית מקבל סטירת לחי. משה "דער גרעפצער" היה יהודי עם זקן לבן ארוך, היה יושב בראש השולחן, ובידו מקל ארוך שהגיע לקצה השולחן. אם התנהגת לא בסדר היה מרביץ לך בראש. מאד לא סבלנו אותו והיינו עושים לו קצת מעשי קונדס. אני זוכר שהיה לו כובע קסקט שחור וכאשר היה יושב ללמד אותנו היה תולה אותו על החלון. בשעה תשע - תשע וחצי היה מניח את ראשו על השולחן, נרדם לשעה שעה וחצי, ואנחנו היינו צריכים להמשיך ללמוד בעצמנו. פעם אחת הבאנו גור של חתול, שמנו אותו בתוך הכובע שלו, וישבנו דרוכים לראות מה יקרה כאשר יתעורר. לקראת הצהריים הוא התעורר, קם, לקח את הכובע והחתול הקטן קפץ עליו... כמוכן קבלנו מכות הגונות. פעם אחרת לקחנו מהחנות של אמא בקבוק דבק נוזלי ושפכנו את הדבק מתחת לזקן שלו כאשר הוא נרדם על השולחן. הזקן נדבק וכאשר הוא התעורר לא יכול היה לנתק את הזקן. היו צעקות עד לב השמים, אשתו הגיעה וגזזה את קצה הזקן. שוב "קיבלנו" כהוגן.

עד גיל 6½ הספקתי ללמוד חמשה חומשי תורה עם פירוש רש"י

וכמה מסכתות במשנה.

היינו לומדים כל היום וכאשר החשיך, היו מדליקים על השולחן ששה נרות לשנים עשר ילד. (אני חושב שכך קלקלתי את העינים שלי) לאור הנרות הקטנים היינו חייבים לקרא גם את פרוש רש"י עם האותיות הקטנות.

הרבי השלישי לימד אותנו גם קצת חשבון. אני זוכר את הפירמידה שנתן לנו לצייר. למעלה הספרה "אחת", מתחת לזה אחת "שתים", ואח"כ אחת, שתיים שלש וכך עד עשר בבסיס הפירמידה, אני רואה לנגד עיני את משולש הספרות. כך למדנו וכזאת היתה האווירה באותם ימים.

ב-1925 עלינו ארצה. הייתי אז בן 6½. יעדנו היה חדרה.

??? מדוע דוקא לחדרה?

יעקב אבא הגיע ארצה לפנינו. למה? כי הוא היה ציוני עוד בפולין. הוא היה הראשון מהכפר שעלה ארצה, אבל לפני זה רצה להכין לעצמו מקצוע ולא להיות "בחור ישיבה". לכן הלך ללמוד גידול דבורים - כוורנות. במרחק של ק"מ מהעירה היתה

חנה של מגדל דבורים, וכך הלך "בחנור הישיבה" עם קפוטה שחנרה וכובע גדול על הראש לבעל החנה לבקש ללמוד את המקצוע. השומרים הסתכלו בו וצחקו. אבל אבא התעקש. קראו לבעל החנה, הוא הסתכל בו וחשב שזה יהיה די משעשע, אמר לשומרים: "הכניסו אותו, את המשוגע הזה". בעל החנה חשב קצת להתעלל בו ואמר לו לבוא למחרת. אבא בא ברגל יום אחר יום, ראו שהוא מתיחס ברצינות לענין והשאירו אותו בעבודה. הוא התידד עם בעל החנה ולמד את המקצוע.

כאשר הגיע ארצה שאל איפה אפשר לעבוד בכוננות, בחדרה היו האחים גלילי בעלי מכונרת גדולה. הוא הגיע אליהם, ראו שהוא מתמצא במקצוע וקבלו אותו לעבודה.

כעבור שנתיים שלח סרטיפיקט למשפחה לבא, אני עוד זוכר שבדרך ארצה לא האמינו לאמא שאני הבן שלה, כי היא היתה עדיין צעירה מאד, וחשבו שאני אחיה הקטן. אני זוכר גם את הירידה לחוף חיפה. נמל עדין לא היה, היו שם ערבים עם מכנסים רחבים מאד שזרקו אותי מיד ליד מהאניה עד לסירה והביאו אותנו לחוף שם חיכה אבא. הלכנו ברגל, בחולות, עד לבת גלים. למרכז העליה. אבא סחב אותי על הגב רוב הזמן. בחיפה עלינו על הרכבת ונסענו לחדרה. הרכבת נסעה מחיפה ליפו דרך טול-כרם וג'נין והייתה בעצרת בחדרה, לא היה כביש. היה דילז'נס עם סוסים שהיתה מביאה את הנוסעים מהרכבת למושבה. לאבא לא היה בית משלו, הוא גר בדירה שכורה בקצה המושבה. מצד אחד היתה חדרת אקליפטוס ומצד שני ביצות, הוא קנה מגרש ואחרי כשנתיים בנינו לנו בית. תחילה עברנו לחדר אחד "בלוקים", לא מטוייח עם השירותים בחצר, לטאות התרוצצו בין החרקים.

גרנו כך כמה שנים ובינתיים הקים לו אבא מכונרת פרטית. הצרה הייתה שהיבול הוא רק פעם בשנה, איפה לוקחים כסף במשך כל השנה? אבא היה הולך לעבוד במקומות אחרים בנוסף למכונרת. הוא הלך ללשכת הפועלים, שהייתה במרכז המושבה. מאות פועלים חיכו שם ליום עבודה, שלא תמיד היה. בחצר הלשכה היתה סככת פח ששימשה כמקלחת והפועלים היו מגיעים לשם להתקלח כי לרבים לא היתה מקלחת בבית. המקום הזה היה מפגש חשוב לכל פועלי המקום. אבא היה מחכה עד מאוחר בלילה, אך מתוך מאות שחילו, היו מקומות עבודה רק לעשרה או שניים-עשרה פועלים. החיים כמוכן היו קשים אבל לא היינו יחידים במצב זה.

במשך הזמן, בנינו, אבא ואני, תנור בחצר לאפיית לחם עבור המשפחה שלנו. אמא למדה לאפות מבית הוריה, קמח היינו קונים בהקפה אצל החנווני ובקיץ כאשר היינו מקבלים תשלום בעד הדבש היינו מחזירים לו את החוב.

היה לנו גם שובך יונים, היוונים היו אוכלות בשדה ולנו היה בשר יונים לאכול. לעתים היה בשר ולא היה לחם. כך זה נמשך עד לאחר מאורעות 1929. בתקופה הזאת פנו השכנות לאמא שתאפה גם להם חלות לשבת. אמא התחילה לאפות כל יום ששי כמות יותר גדולה של חלות למכירה. אח"כ בנינו תנור יותר גדול, וכך התחילה המאפיה שלנו. זאת היתה עבודת פרך, אבל לחם תמיד היה לנו. אבא היה חצי עסקן, היה סגן ראש העיר מטעם "הפועל המזרחי". את זה עשה ללא קבלת שכר, יחד עם זה היה צריך לעבוד במאפיה.

אמא עבדה כמעט עשרים שעות ביום במאפיה ואני הייתי עוזר לה. משעה ארבע בבוקר עבדתי במאפיה ובשעה שבע הייתי הולך לבית-הספר. בשעה שתיים הייתי חוזר מביה"ס והחמור עם ארגזי הלחם היה מחכה לי בפתח המאפיה, אז יצאתי לחלק את הלחם לחנויות ולבתים פרטיים. כאשר התחלתי ללכת לקן, ובחמש הייתה צריכה להיות פעולה, הייתי מביא לקן את החמור והעגלה עם הלחם (שלא הספקתי לחלק) ולאחר הפעולה הייתי ממשיך בחלוקה.

כשהתחלתי להיות פעיל בהנהגת הקן ובהדרכת זה התחיל להינתן קשה מאד, הייתי מביא לחם לקיבוצים : ל"שומריה" (עין החורש כיום), לעין שמר (שהיו אז בחדרה), הייתי מגיע אליהם בשעה אחת עשרה בלילה, אף אחד לא היה כבר במטבח, הייתי משאיר להם את הלחם וחוזר הביתה,

??? איפה למדת ועד מתי ?

יעקב למדתי בבית-הספר עממי עד כתיב ז', זה היה בית ספר רגיל, בכיתה ח' פתחו בי"ס דתי "תחמוני" והועברתי אליו, היתה שם כיתה א', והיינו שלשה חברה בכיתה ח'.

היה מורה אחד שלימד את שתי הכיתות, בטה"כ היו כעשרה תלמידים בא' ואנחנו היינו שלשה בוגרים, כאשר המורה בא אלינו, למדנו אתו אבל כאשר הוא הלך ללמד את הקטנים היינו פותחים את החלון וקופצים לאולם "הפועל" לשחק פינג פונג, כאשר היינו חוזרים לכיתה, המורה כבר חיכה לנו.

מעבר לכיתה ח' ב"תחמוני" לא המשכתי בלימודים פורמליים, אח"כ כל מה שלמדתי למדתי בעצמי או במסגרת הקבוץ.

ב-1929 התחילו לארגן אותנו בביה"ס לבית"ר : הוציאו אותנו לפרדס, העמידו אותנו בשורות והתחילו בפקודות, באנו פעם שניה, ויותר לא באנו, אז הגיעה לחדרה קבוצה של "מחנות העולים" שהקימה אח"כ את "בית השיטה". מדריך משם ארגן אותנו ל"מחנות העולים", המשכנו בזה כשנה, ב-1930 באו לחדרה חברים מעין החורש, והתחילו לארגן את השוה"צ.

ההורים כמובן התנגדו להצטרפותי לתנועה, נעוד איך ! היו לי בעיות קשות, בעיקר כאשר הצטרפתי לצאת לטיול או למחנה של התנועה, נאלצתי להסתלק מהבית, ההבאתי את החולצה השומדית יום לפני זה מתחת לעץ על יד תחנת האוטובוסים, למחרת לא מצאתי את החולצה, הייתה לי בעיה; ליותר על המחנה, או להופיע ללא חולצה שומדית, בכל אופן על המחנה לא ויתרתי.

היו לי הרבה בעיות בגלל הקן, היה לנו בית מכנים אורחים, כל המנהיגים (כמו פורג ואחרים) עברו את הבית שלנו כשהיו באים לחדרה, לי בהתחלה היה קשי לארח חברים שלנו, אבל אח"כ הייתי מביא הרבה חברה הביתה, הייתי מוצא חברים שלנו מחכים לטרמפ בצומת, הייתי מביא אותם הביתה, מאכיל אותם ומליך אותם.

הבעיה הקשה ביותר היתה ליל שבת, לאחר יום עבודה קשה משעה ארבע בבקר עד לפנות ערב היינו הולכים לבית הכנסת, אח"כ ארוחת ערב מתמשכת, ולאחר זאת הייתי "עושה את עצמי" הולך לישון עד אשר ההורים היו נרדמים, ואז הייתי קופץ מהמיטה ורץ לקן. הבעיה הייתה איך לא נרדמים מרוב עיפות, למעשה, לא הפסדתי אף פעם ערב קן. בסוף השלימו הורי עם המצב כי ראו שהתנגדותם לא מועילה.

סמוך ליציאתי לקבוץ היה הקן בחדרה די גדול, כמאתים חניכים, ריכזתי את הקן, הדרכת, והייתי נאלץ לנסוע להנה"ר לברר ענינים, היום היחיד האפשרי היה שבת, איך נוסעים בשבת מחדרה לת, א. מבלי שזה יודע להורים, בתשע בבקר הייתה רכבת מחיפה לת, א. הייתי הולך ברגל לתחנת הרכבת ונוסע לת, א. בדרך חזרה הייתי מגיע שוב ברגל מהתחנה הביתה כאילו היתה לי איזו פעולה בקן.

??? לא"י ג' בראשון לציון הגעת ב-1939, אתה כבר הכרת מספר קיבוצים ששכנו בסביבת חדרה - איך היה נראה לך הקיבוץ, בן השנתיים?

יעקב בחדרה היחסים שלנו עם קבוצי הסביבה היו כאל חברה שחייבת לתרום לנו, לתת לנו את כל מבוקשנו. היות ואנחנו בהשוה"צ הרי שקיבוצי השוה"צ חייבים לקיים אותנו. כשהיינו צריכים לנסוע בחנוכה לכינוס התנועה בת.א, חשבנו שהקיבוצים היו חייבים לפק לנו רכב. חברי הקבוצים בחדרה היו המדריכים שלנו בקן, הראשון את עצמנו, בבעלי בית, לפחות כשותפים שלהם.

פעם בחצות הגענו לקבוץ גן-שמואל. חדר האוכל היה מואר, פטיפון ניגן והם רקדו וולס. נדהמנו שבקיבוץ השוה"צ רוקדים וולס. הסתלקנו מהמקום מהר. יחד עם זה לא הכרתי את חיי הקיבוץ מבפנים. הם היו מעורים מאד בחיי ציבור הפועלים במושבה. איך מתנהלים החיים שלהם בתוך הקיבוץ לא ידעתי. כשהגעתי לקבוץ ג' הכרתי קבוץ מבפנים. לא התאכזבתי. התביעות שנתבעו מכל אחד מאתנו, היו מובנות לי. חשבנו שכך צריך להיות ביקוץ: חבר קיבוץ חייב לתת את הכל לקיבוץ. ראשית כל מבחינת העבודה. אני זוכר שהיתה אז תקופה של חוסר עבודה.

התחלתי לעבוד מיד בעגלונות עם פרידות. באותה תקופה בנו את מחנות הצבא הבריטי והיינו מרויחים בשעה אחת מה שחברי הקיבוץ לא הרויחו ביום עבודה שלם בפרדסיים. יצאנו בחמש וחצי בבקר לסרפנד וחזרנו בעשר / אחת עשרה בלילה. העבודה היתה קשה מאד אבל ידענו, שכל שעה נוספת חשובה מאד. הבעיה הייתה האוכל: להתקיים ממנה וזקבע שהיינו מקבלים (שבעה זיתים, חצי ביצה, קנקן מלא קאקאו וככר לחם) היה המעט בלתי אפשרי. בסוף קיבלנו אישור לקנות בחצי גרוש ענבים וזה כבר שיפר מאד את המצב.

מבחינת התפקידים שמילאתי אז אני זוכר שריכזתי את ועדת השיתוף. היה לנו תקציב של שתיים וחצי לירות לכל השנה לדיהווס ולכל הצרכים הנוספים. אמרו לנו שנשתדל לא להוציא את כל התקציב. הייתי בערכים הנולך לחדרי החברים מתקן להם, צובע, ומתקין אצטבאות וכו'. כך יצא שהוצאנו בסה"כ שבעים גרוש. היתה תקופה שהדרכת בקן בקן שמן ואח"כ בקן ראשון לציון. זאת הייתה תקופה די סוערת בקן ראשון. לאחר מספר חודשים הסתבר שיש שני מחתרות קומוניסטיות. אני גיליתי אותה והמשכתי לעקוב אחריהם. היו שם כמה חברים שלא הכירו היטב. הרגשתי שהם מתחמקים לזימי-סרט"לקהק"ל. היו שירים ששרנו בקן, והם איכשהו נמנעו מלשיר ("אנו בנו ארצה לבנות ולהבנות"), וכו'. השאלה הייתה: נגה לעשות אתם? מתוך חמישה חברים שלשה הדריכו קבוצות צעירות. אם נוציא אותם נשאר ללא מדריכים. התחלנו להכין מדריכים וכו'. כאשר הוספנו עוד מדריכה מהקיבוץ והיו לנו מספר מדריכים מהקן - לקחתי את הקבוצה שפעלה מטעם הקומוניסטים, אמרתי להם שאני יודע מה הם עושים בקן, ושאינן להם מה לחפש שם. הונתעתי לראות שהם חשבו שאנחנו בכלל לא יודעים עליהם דבר.

היתה תקופה בקיבוץ שהיינו נלהבים מאד לפעול בתוך ציבור הפועלים. היינו הנולכים ללשכת העבודה לשוחח עם הפועלים ולראות מה קורה שם. זאת הייתה תקופת ענניים עבורי, אחרי 15 - 14 שעות עבודה עם הפרידות, הייתי עולה למעלה ללשכה, עומד בחוץ ע"י הפועלים מולי לעשות דבר רק לשוחח אתם.

תקופת בית-גן: זאת הייתה חוויה עמוקה עבורי. (וכמובן עבוד הקיבוץ כולו).

יצאתי לבית גן ב-1941, היינו פלוגה של 15 - 12 חברים, וראינו בזה "קרש קפיצה" להתישבות בגליל, חשבנו שנלמד את התנאים בגליל, את החקלאות, תקופת בית גן הייתה תקופה יפה מכל הבחינות, החיים עם הבית-גנים, החברה' הפשוטים, שגדלו במושבה קטנה מנותקת מהישוב. כל ליל שבת הם היו באים אלינו, או אנחנו היינו באים אליהם. שרים יחד, רוקדים יחד, לפעמים היו מצטרפים אלינו הערבים והצ'רקסים מהכפרים. לפחות פעם בחודש היינו יוצאים לטייל ברגל, לארבל, לכפר חיטיין, היתה אוריה משותפת, נחמדה של חבורת צעירים. היה צד שני לעניין, והוא עבודה משותפת עם אכרי המושבה: תחילה הם ראו בנו חלוצים שלא יודעים שום דבר: לא יודעים לזרוע, לחרוש, אבל בינינו היו בוגרי בתי ספר חקלאים (כמו מקוה ישראל) וכאשר האכרים ראו בצדמבר, עם הגשם, שהשדות שלנו היו כבר חרושים, והם רק מתחילים לחרוש, ובקציר היבולים שלנו גדולים פי כמה משלהם, הם התחילו לראות אותנו כחקלאים ממש ורצו ללמוד מאתנו. תקופת בית-גן נסכה בנו הרגשה טובה. הייתה אוריה מיוחדת.

גבולות (יענקלה היה בקבוצה הראשונה שירדה להקים את המיצפה הראשון בנגב - "גבולות" ב-12,5,43. הוא עבד שם פרק זמן די ארוך; חלק גדול מהזמן בחרישים "פוליטיים", להלן כמה קטעים שנכתבו על ידו:

... לא ידענו אם בכלל נצליח להגיע, לא ידענו אם האנגלים יעצרו אותנו באמצע הדרך ויסחבו אותנו לבית הסוהר בעזה, או כעבור יום-יומיים יקחו אותנו ממקום התישבות שלנו לבית הסוהר ולא להתישבות. אבל מזכירות הקבוץ (בראשון) היתה מוכנה להרכיב פלוגה שניה שתצא במידה ואנו לא נגיע, הגענו, הקמנו אהלים והמתיחות היתה גדולה. כל רוכב, שראינו באופן - חשבנו: הנה מופיעה המשטרה! אחרי יומיים הזמינו את צביקה (המוכתאר שלנו) למושל בבאר שבע, אמרנו: זהו זה! הוא כבר לא יחזור אלינו, אך אחרי שעות של מתיחות, כשהוא הנפיע באופן ידענו שנצחנו: נצחנו את האנגלים והם לא יורידו אותנו ... (1979).

אחרי שלשה חדשים

... ברור, שגם עם התנאים הפוליטיים יאפשרו - לא נוכל (לפחות בשנתיים הקרובות) להעביר את רוב הקבוץ אלינו. כל זה אמור בתנאי, שהמקום בו אנו שוכנים יהיה מקומנו הקבוע. אך המקום הזה הוא רק מקום לנסיון ... ועד אשר נמצא את המקום הקבוע עלול לעבור זמן לא מועט... עלינו להיות מוכנים לכל; גם להפתעה של צורך להעביר את מרבית הקבוץ אלינו מבלי להתחשב בגורמים כלכליים, וכן גם להיפך: קיום פלוגה של 20 - 25 חברים בנגב במשך מספר שנים, שיכינו את הקרקע לעתיד, יש צורך להזכיר לחברים רבים בקבוץ, כי ידענו למפרע, שאנו מקבלים עלינו תפקיד קשה, ואם קבלנוהו - עלינו להזדין בסבלנות וכח עמידה בלתי מוגבלים. עלינו לדעת לכוון את חיינו החברתיים לפילוג של תקופה ארוכה...

... קשה עדיין להגיד, שאנו מכירים את הנגב, אבל דבר אחד השגנו: הנגב יצא מגדר העלומה מיסותרית ועלינו להמשיך להכירו, לצאת מתחומי הגדר לסיורים (1943).

(התפקיד הבא בו כהן יענקלה היה גזבר-בא-כח של קבוץ אי"י ג' נתקופת כהונתו בתפקיד זה חפף את "יציאת" קבוץ ג' מגבולות והעליה לקרקע בחצור (יסור).

אתה התיצבת בשם הקיבוץ לתבוע את עזיבת גבולות, הייתה לזה
 ???
 הכרעה בקיבוץ?

יעקב לא הייתה החלטה, אבל היו לחצים.

הרגשנו את המצוקה של חברים שנדרו מפלוגה לפלוגה, של משפחות שנפרדו, של ילדים שלא הכירו את הוריהם, יחד עם זה תבענו להקים את הנקודה שלנו בדנגור. יש בידי תכנית משק שהכננו להתישבות בדנגור, סימננו את מקום הנקודה, טעננו - בעבור לשם ואח"כ נדאג לקיומנו, כלומר, על אף כל הקשיים היינו מוכנים לעבור לשם, אך המוסדות המישיבים לא היו מוכנים לזה. הרצפליד ווייץ אמרו: "הנגב זה ענין לדורנת", ההחלטה באה יותר מאוחר, כאשר התברר שמקומות התישבות שיכלו להתאים לנו היו מעטים מאד, ומועמדים לכך היו רבים. היו שתי הצעות ממשיות, אחת כאן - יסור, עם חמש מאות דונם קרקע והשניה זויה (נאות מרדכי כיום).

נוצר מצב שעד להחלטה על עזיבתנו את גבולות, היו עלולים להעלות שני קבוצים אחרים לשני המקומות האלה, היחידים שבאו בחשבון להתישבות. אנחנו פחדנו להשאר "קרחים מכאן ומכאן".

בחצור

ב-11,6,46 בשעה 2300 צלצל לרשל"צ יוסף וייץ, מראשי הקה"ל, ישבתי וחיכיתי לטלפון זה כי באותו היום היתה ישיבה של "הנהלות" הסוכנות היהודית והקק"ל (בעיני התישבות). וייץ הודיע לי בקיצור נמרץ: "לסור לכם נאם ליסור - לנצח".

ב-3,1,47 הנחנו את אבן הפינה לבתים הראשונים והבנייה של בתים אלה הסתיימה ב-2,5,47. לאחר שהות הפלוגה הראשונה שלנו (בחצור) בבית האריזה בפרדס רצינו לעבור בהקדם האפשרי להתישבות על הגבעה אך נתקלנו בקשיים כי אנשי ה"הגנה", מתוך חשש לתגובה שלילית של האנגלים, לא הסכימו שנעלה וכל הלחצים שלנו לא עזרו. (כמה חדשים לפני זה האצל פוצץ כמה אוירונים במחנה הצבא) לכן, החלטתי ללכת לפגישה עם גולדה מאיר, שהיתה אז יו"ר של הועדה המדינית של ההסתדרות. הסברתי לה את הגלגולים של הקבוץ ופלוגותינו, המתח הרב שקיים וההכרח לזרז את הקמת היישוב שלנו ביסור, סיפרתי לה על התנגדות אנשי הבטחון. לאחר ששמעה את דברי היא ענתה בערך במלים אלה: "חברים צעירים, קחו את החבילות, עלו ובנו את ביתכם!" העליה לגבעה בוצעה ב-17,9,46.

... הגיע הזמן להעביר את הקבוץ מראשון לחצור... לא רצינו להעביר את הצריפים והצריפונים הישנים ומצד שני לא היתה ברירה, באותה התקופה היה מקובל בהרבה קבוצים, עם עלייתם על הקרקע, שהיו גרות שתי משפחות בחדר, או משפחה אחת עם "פרימוס" (רוזק). אנחנו החלטנו שנמנע מזה בכל מחיר - ולכן החלטנו להעביר את כל המבנים לחצור "באופן זמני" ... באותו זמן גמרתי את תפקידי - בא-כח - והתחלתי להכין את העברת הצריפים יחד עם שבתאי ברין, יוסף בנדל ויואל פורת, שהגיע אז מאנגליה עם מזוודה של כלי נגרות, ... לא היינו בעלי מקצוע והיינו צריכים ללמוד מהנסיון, לאט לאט פיתחנו שיטה, ... בעבודה הזאת "זכיתי" לגרום לבעיות-גב שלנו אותי מאז: פעם אחת בזמן הורדת צריפון מהאוטו - היה צריך לתמוך לרגע בצריפון הכבד, אך, משום מה, עזבו החברה' לרגע וידעתי שאם אעזוב גם אני הצריפון יפול ויתפרק כולו, אזי החזקתי אותו והורדתי אותו לחבית, אח"כ לא יכולתי להתישר!

קבענו לעצמנו את 6.47 כתאריך סופי של העברת יתרת החברים והילדים מראשון לחצור. נאכן באותו חודש הועברו הילדים והחברים והקבוץ קט והיה בחצור.

במשך השנים מלאתי תפקידים שונים בקבוץ ובתנועה :

- *** פעמיים הייתי בא-כח/גזבר בקבוץ
 - *** פעמיים הייתי מרכז משק
 - *** רכזתי את הפלחה והשלחין
 - *** במשך כ-5 שנים הייתי מרכז של "אמן"
 - *** פעמיים הייתי בפעילות במח' לכלכלה של הקבה"א, ובתוכם 5 שנים, כמרכז המחלקה.
 - *** 5 שנים רכזתי את "ועדת ברום" של התנועה הקבוצית והנהלת המרכז החקלאי.
 - *** הינן (8,90) אני מכהן כגזבר הוועה"פ של הקבה"א, על מחלקותיו השונות.
- כתנתי בהרבה תפקידים בקבוץ ובחוץ אך תמיד נמנעתי מללכת מתפקיד לתפקיד בלי הפסקה של 2 - 4 שנים, בהם עבדתי ככל חבר- חוץ מפעם אחת. - לפני יציאתי למרכז החקלאי - היתה הפסקה של שנה אחת בלבד, בגלל הלחץ מצד התנועה,
- וכמה מילים בנושא הלימודים ; בתחילת שנות ה-60, כשסיימתי את הפעילות הראשונה שלי במחלקה לכלכלה, לחצו עלי א. כהן ז"ל ובלימה (רכזת המחלקה) שאצא ללמוד ברחובות לשלש שנים על חשבון התנועה. אני לא הסכמתי, כי באותה התקופה בקבוץ היה מקובל, שרק חברים המיועדים להנראה יוצאים ללמודים ממושכים ולא רציתי לעשות לעצמי "פרוטקציה".
- הספקתי במשך השנים להיות בקורסים שונים : לרכזי משק, למנהלי מפעלי תעשיה, שנה אחת השתתפתי באוניברסיטה ת.א. בשני חוגים לכלכלת ישראל.

שושנה אטקין

(הופמן)
ילידת 1919

ההורים של אבי חיו בטרנסילבניה (האיזור היה פעם שייך להונגריה ופעם לרומניה), האוכלוסיה דברה הונגרית, בכל הזמנים. כשאני נולדתי היתה זו רומניה. אח"כ זה הפך להונגריה ועכשיו זה שוב רומניה.

אבי כתב יומן והתחיל כמה דורות לפני דורו, לפי זה התברר שאביו של סבי, הגיע מגליציה ב-1790, התחתן עם אשה מקומית ומאז חיה המשפחה בטרנסילבניה - בסאט-מר - עירו של רבי ידוע (הרבי מסאט-מר). אני זוכרת שאבי לחם נגדו, כי הוא התנגד לכל קיצוניות, למרות שהיה מסורתי. אבי היה ציוני.

??? ואמא ?

שושנה אינני יודעת על העבר הרחוק שלה אבל הורי אמי חיו גם כן באותה הסביבה. בבתי-הספר שבהם למדנו אסור היה לדבר הונגרית - שלחו מורים מרומניה ללמד אותנו. אבל בבתיים שלנו דיברנו הונגרית. עד היום מדברים שם הונגרית למרות שזאת שוב רומניה.

אני זוכרת ילדות מאושרת, היה לי טוב מאד בילדותי. התנאים, אמנם, לא היו כל כך קלים, עדיין לא היה חשמל בבתיים (בודאי היו עוד קשיים) אך אני לא הרגשתי בהם.

הסבא שלי מצד אמי היה אכר, חי בכפר לא רחוק מאתנו. היה לו משק גדול והיינו מבלים שם את הקיץ. זאת היתה חנויה נהדרת. כל הבנים עבדו במשק, היו סוסים, כבשים, חיטה, ירקות, מלונים, שפע של פירות וירקות. לא היו הרבה יהודים בכפר הזה, אבל אלה שחיו הרגישו שם טוב מאד. אחותי ביקרה שם לפני מספר שנים ולא מצאה שם יהודים. ממשפחת סבי, מי שנשאר בחיים, הגר לאוסטרליה והסתדר שם טוב. להורים של אמי היו הרבה ילדים, אבל נשארו בחיים רק שלשה. אח אחד של אמי נשאר בחנה, ואחות שחיה בכפר סמוך, שהיתה "מכורה" ממש לאדמה, סיפרו שלא היתה מוכנה לזוז מהכפר גם בזמן השואה. אני זוכרת את ההורים של אמא, את הסבתא שהיתה מלמדת אותי איך להתפלל בלילה. הם, וגם ההורים שלי, שמרו על מסורת אבל לא דרשו מאתנו לקיים את כל המצוות. הם הלכו לבית הכנסת, שמרו על כשרות, אבל לא "ירדו לנשמה" של הבנים.

??? במה עסקו ההורים שלך ?

שושנה לאבא היו כל מיני חנויות אבל הוא לא היה סוחר גדול; מטבעו לא היה בנוי למסחר. על פי רוב "סידרו" אותו הלקוחות שלו. הוא היה איש עדין, אהב לקרא, ידע הרבה שפות, היה אדם טוב אך זה לא עזר למסחר. אמא היתה אומרת, שהוא נותן לכולם בהקפה ולנו לא נשאר דבר. היינו אחד עשר ילדים בבית ואני הצעירה ביותר. אחותי הגדולה בוגרת ממני בעשרים ושתיים שנה, כמעט כולם נשארו בחיים. רק אחד מת בילדותו מאיזו מגיפה שפשטה בין הילדים, ועוד אח אחד מת בגיל שמונה עשרה מתאונת דרכים. כל היתר בגרו והקימו משפחות.

שתי אחיות ואח הגרו לפנינו ל"ארה"ב ושלחו לנו הזמנה לבא.

??? מדוע ל"ארה"ב ?

שושנה היה מצב כלכלי קשה בהונגריה, לבעלה של אחותי הגדולה, שהיתה כבר נשואה לפני יציאתה ל"ארה"ב, היו שני אחים בארה"ב, היא יצאה לשם עם בעלה ועם בנה (טדי). הם סידרו שאבא יתקבל בבית הכנסת כרב או כגבאי, כי אי אפשר היה להגר ל"ארה"ב

בלי פרנסה מובטחת. כך הגענו כולנו ב-1928.

התקופה הזאת בה חייתי באירופה השאירה אצלי עקבות רבים. הייתי שונה מילדים אחרים בגילי, היה לי יחס אחר ליהדות, לצינונות. אמנם, לא הרגשנו באנטישמיות ממש ברומניה, ובכל זאת, ילדים צעקו אחרינו "יהודים מלוכלכלים" וכו'. בבית לימדו אותנו שאנחנו יותר טובים מילדי ה"גנזיים", ואיננו צריכים להתרגש ממילות הגנאי. הגעתי לארה"ב עם מטען אחר, תרבות אחרת, יחס שונה לדברים רבים. אמי הייתה באופיה "גברת", אשה עדינה, תרבותית, אף פעם לא הרגשנו שאנחנו עניים.

??? אמא שלך הייתה בת כפר, איפה היא רכשה את כל הגינונים?

שושנה אמא באה מבית גדול ועשיר, היא למדה, למרות שזה לא היה מקובל שבת תלמד. היה לה הלבוש המהודר ביותר, היא גדלה ברווחה רבה אבל גם כאשר התחנה והיו לה ילדים קטנים, בבית צפוף מאד (שלשה חדרים: מטבח, עם ריצפת חומר וחדר האורחים. בחדר האורחים ישנתי עם אמי במיטה אחת, אחותי עם אבי, ואת גדול ממני בעשרים שנה על ספה. בחדר הכניסה שתי אחיות, ובמטבח אח אחד). - אף פעם לא הרגשתי שצפוף לנו, שלא טוב לי. חדר האורחים היה במשך היום ממש סלון, הזמננו ילדים ליום הולדת ולחגים. בכל ארוחה היתה ההגשה חגיגית, עם שולחן ערוך יפה, עם כל הגינונים. היא נתנה לנו להרגיש שלא חסר לנו דבר. כל חג קיבלתי שמלה חדשה, למרות שנתפרה מאיזה בגד ישן. זה לא הורגש. צבעו את הבד או עשו משהו אחר בכדי שיראה חדש. (עד גיל חמש עשרה, אינני זוכרת שקבלתי שמלה מבד חדש). אמא שמרה מאד על ההרגשה הטובה של כולנו. לכן הילדות שלי היתה ילדות טובה מאד, למדתי בגן עברי ואבא לימד אותי קרא וכתוב בעברית - אח"כ הלכתי לבי"ס עברי אחרי הלימודים בבית-הספר הכללי.

אירופה השאירה בתוכי רק חוויות נעימות - לא היה חסר דבר.

הגענו לארה"ב, לניו-יורק, לברונקס... זאת היתה שכונת מהגרים: בתים של חמש קומות דבוקים אחד לשני, אין עצים. לא רואים דבר חוץ מבתים. אמנם הייתה לנו דירה גדולה, של שבעה חדרים והלכנו לבית-ספר... אבל האווירה היתה פחות סימפטית, נשארנו לי זכרונות לא כ"כ נעימים מהשנים האלו, היו בשכונה הרבה מהגרים, לא רק יהודים. בכל רחוב מהגרים ממוצא אחר. היו הרבה "מלחמות" בין כנופיות של ילדים. לא יכולתי למצא את עצמי בתוכם, שלש השנים - מגיל שמונה עד אחת עשרה - היו שנים קשות מאד. הייתי די מבודדת עד אשר מצאתי את התנועה. (השוה"צ).

אבא לא הצליח למצא עבודה. האחים הגדולים עבדו ועזרו וכך גם האחיות. לפעמים אבא אפה מצות לפסח עזר בחנות, אני כילדה קטנה, חשכתי שאבא לא עובד מפני שהוא זקן, אבל כשאבא נפטר ב-1933, הוא היה בסה"כ בן ששים. (אמא נפטרה בגיל שמונים ב-1956). הוא לא מצא את עצמו בארה"ב. השפיעה עליו קשה העובדה שאינו יכול לפרנס את המשפחה. אמנם קרא בעתונות, למד קצת אנגלית, אבל הוא ירד מאד בעיני עצמו. את זה אני יכולה להבין היום. לעומת זאת - אמא נעשתה אשה מודרנית והסירה את הפאה הנכרית (בהשפעת האחיות שלי) היא היתה נשיאת "הדסה" האיזנרית שנים רבות, היא הלכה ללמוד בכדי לקבל אזרחות אמריקאית, למדה אנגלית. את מבחן הקבלה עברה בהצלחה.

השינוי הגדול בחיי חל כאשר "פגשתי" את התנועה. זה היה כך: פעם הלכתי ברחוב בברונקס, הייתי אז בת אחת עשרה) ושמעתי שירה עברית.

קצת ידעתי שירים ארץ ישראלים מאחוזתי, שהייתה בתנועה באירופה (החברים שלה הלכו לקיבוץ דן). גם בבית שמענו שירים עבריים, ופתאום אני שומעת שירה עברית ברחוב. כך הכרתי את התנועה. בהתחלה, לא היתה קבוצה בגילי ונאלצתי לארגן לי קבוצה מילדי ביה"ס שבו למדתי. זה שינה את כל חיי - אהבתי את ניו-יורק עם כל מה שיכלה לתת לנו למרות המשבר הכלכלי של שנות העשרים (1929). בשנות ה-30 אפשרו לנו לימודים חिנם, הממשלה מימנה כל הלימודים. זה היה מפעל של הנשיא רוזוולט בתקופת האבטלה הגדולה. ניצלנו את זה. אני למדתי מחול.

??? איך הגעת למחול, זה משהו משפחתי אצלך ?

שושנה עוד כשהייתי קטנה אהבתי לרקוד. הייתי מכינה הופעות בגן הילדים, כל בני משפחתי אהבו לרקוד, אפילו אמא. עכשיו מתברר לי שגם בני ובנות המשפחה (בני דוד וכו') הלכו לכיוון הזה, אפילו יהודית ארמן מגעתון, מארגנת הלהקה הבין-קבוצית היא בת של בת דודה שלי... אולי בכל זאת מה שהוא קיבלתי בתורשה...

פעם הלכתי להופעה של מרתה גרהם, וזה תפס אותי. מאז המשכתי לרקוד אצלה, כל הזמן שאפשר היה. תמיד היתה התנועה בעדיפות עליונה. כשבגויתי, מדי פעם נשלחתי לשליחות תנועתית בערים אחרות, ונאלצתי להפסיק לרקוד. תמיד חזרתי למרתה גרהם, אם כי לא חשבתי שזה יעוד חיי, כי התנועה קדמה לכל.

??? מה היה גודלה של התנועה אז בניו-יורק?

שושנה הינו כאלף חניכים וזה נחשב להרבה מאד. בהתחלה היו רק בני מהגרים, אבל כשהייתי בת שש עשרה, היו כבר גם ילדי ארה"ב, היתה תנועה תוססת מאד. התחלנו להדריך בגיל 16 - 15. החיים הסתובבו סביב התנועה. ביה"ס היה דבר משני. יחד עם זה ספגנו הרבה מאוד מהתרבות סביבנו. היינו עושים מאד לכל מה שבעשה, גם מבחינה פוליטית. היתה תנועה קומוניסטית צעירה, היה ה"בונד", פועלי ציון שמאל, הויכוחים אתם היו סוערים, חלמנו על עולם אחר והתוכחנו איך יבנה אותו עולם. אולי סוציאליזם באמדיקה, ברית המועצות. בנושאים האלו עסקנו ימים ולילות. זאת היתה תקופה מאד תוססת ביהדות ארה"ב והתנועה שלנו היתה כמובן ראשונה בכל דבר. אם כי לא היינו תנועה גדולה, הייתה לנו השפעה רבה. הגישה השיתופית אצלנו התחילה להתפתח כבר בגיל צעיר. בכל מחנה קיץ היו הבגדים שלנו משותפים, כל אחד לקח מה שרצה. המזון היה משותף. כך כל טיול, הייתה לנו קופה משותפת וכל אחד הכניס לקופה כל שבוע כמה שהיה ביכולתו להביא.

בזמן הזה התחלתי להתרחק מהבית, מהמשפחה. היינו משפחה מאד חמה וכך גם נשארנו, אבל כבר לא הייתה שפה משותפת ביני לבין הורי ויתר בני המשפחה. רק אחות אחת, שהייתה בוגרת ממני בשנתיים והייתה חברה בתנועה, הייתה קרובה אלי. תוך בני המשפחה לא הבינו מה מושך אותנו לתנועה וגם מבחינה תרבותית הם נשארו בתוך סביבה הונגרית: "לונדסמן שאפט" הונגרי, הסתדרות של ציונים מהונגריה וכו'. ההשקפות שלנו השתנו, השאיפות לעתיד, סגנון החיים, הלבוש, הכל היה שונה. ואילו הם המשיכו לחיות באותה אורח הונגרי. כך התרחקתי מהבית ושקעתי כולי בתוך עניני התנועה. לא מנעו בעדי, להיפך, אמי הייתה מאד סבלנית והיא באה כל פעם לפעולות המיוחדות של התנועה. הייתה מארחת בבית שלנו את חברי התנועה שהגיעו ממקומות אחרים. היו גם ישנים אצלנו. אמא אהדה מאד את חברי התנועה, באופן אישי. היא הייתה ציונית בכל ליבה, לא יכלה להתנגד לנו אבל היו לה השגות שונות לגבי הלבוש שלי וחזרתי הביתה מאוחר בלילה. גם לא התלהבה מהחלום שלי לעליה. אמנם עליתי בגיל מבוגר (26), אבל דברנו על זה שנים לפני זה.

בגיל 18, נשלחתי לעבוד בתנועה בבליטימור. אמא לא קיבלה את זה וחודשים רבים לא כתבה לי. אח"כ השלימה עם זה, כמובן היא גם כעסה שלא הלכתי ללמוד בקולג'. כי התנועה לא הסכימה. למרות הכל היחסים בינינו נשארו חמים, אבל כבר לא הייתה שפה משותפת, אחותי, שהייתה בתנועה, עלתה ארצה לקבוץ אמריקאי א' (עין השופט כיום, אז עדין בחדרה), לא הסתגלה וחזרה לארה"ב, היא, כנראה, לא סלחה לעצמה את עובדת חזרתה וגם לא הייתה מסוגלת לפעול בתנועה הציונית בארה"ב, שפירושו היה לאסוף כסף בשביל לשלוח מישהו אחר ארצה, כך יצא, שהיא הצטרפה לקומניסטים והייתה פעילה מאד במשך הרבה שנים. התחילו ויכוחים בינינו ונוצר מרחק. הצד האידיולוגי היה חשוב מאד לשתינו וזה יצר את החיץ. אחרי ועידת העשרים בברה"מ אחותי העיזה להעלות בקול רם את הספיקות שהיו לה גם קודם, היא נשמה לרוחה ושוב יכולנו לשוחח. בכל אופן יש לי הרגשה שהיה לי תמיד טוב בבית, הייתי אהובה על כולם, אולי מפני שהייתי הצעירה ביותר, לא היו מתחים בבית. לא ציפיתי לגילויים מיוחדים של אהבה, זה היה מובטח לי, תמיד, היתה לנו משפחה שמחה, סיפרו בדיחות, התיחסו בהכנה ואהדה.

??? אמא המשיכה לשמור על המסורת ?

שושנה כן, אבל לא חייבה את הילדים לנהוג כך. היא אמרה לנו שהיא כבר לא מסוגלת לשנות את מהלך החיים שלה, אבל הבינה שאנחנו עולים על דרך אחרת. לא רק מבחינת הדת, אני בזכרת באיזו שיחה קטנה בינינו שיכולה לאפיין אותה. ספרתי לה על אמצעי מניעה, ואז היא הסתכלה בי ואמרה: לו ידעתי את זה בזמנו, את לא היית נולדת... באופיה היא הייתה מוכנה להיות מודרנית.

ב ה כ ש ר ה

ב-1941 עברתי להכשרה ב-Heighstown. שם היתה חוה די גדולה עם מטעים, שדות, רפת ולול. היו שם חברי קבוץ עליה ג' מארה"ב וקנדה, אנחנו גם יצאנו משם ללמוד בקורסים לחקלאות באוניברסיטה קרובה, אני למדתי גן ירק ופלחה, לאה ש., למדה רפת, בני ק, ואני למדנו באותה המגמה, אלא שהוא התמסר יותר לפלחה, אח"כ עבדתי הרבה בטרקטורים בפלחה, בחריש וגם בגן ירק, היתה לנו פחחיה שבה עבדו גם שבתאי וחנה ש. נהלנו את הכל כמו קיבוץ, היה לנו גזבר, סדרן עבודה וועדות, זה היה משהו בהדר, מבחינה מעשית המבחינה חברתית, הייתי שם שנה וחצי, כאשר גויסו הבחורים לצבא נשארו רק כל"ים ובחורות, זאת היתה תקופת פריחה עבורי ועבור כל הבנות, ממש פיתחנו וניהלנו את המשק (זה בכל-זאת משק של 800 ד'). היו מאה דונם עגבניות, לקטוף, להביא לשוק (לבית חרושת), וכל הטיפול בשתילים וגידום ב-200 ד' מט' תפוחים, כל זאת עשינו כהכנה לעליה ארצה, אבל כשהגענו ארצה אמרו שבחורות לא יכולות לעבוד בטרקטור, כי זה מסוכן... הסיבה היתה לדעתי אחרת: היה רק טרקטור אחד, ואף פלח לא היה מוכן לותר על מקומו. אני חושבת שבחורות מפסידות בזה שאין להן אפשרות להתנסות בעבודות האלו, לפחות למספר שנים - חבל לותר מראש.

בכל אופן, מההכשרה, הלכתי לעבוד אצל איכר פרטי בכדי לקבל הכשרה בנספח בגידול ירקות. זה היה גם כן בניו ג'רסי, לאכר תזה היו עשרים דונם ירקות בחממת עצומות, עבדתי בטרקטור יד, היו לו המון עובדים, בכל זאת קיבלתי את העבודה, למרות שלאיכר הזה (גוי גרמני) היה די מוזר שבתורה, ועוד יהודיה, עובדת בטרקטור. רבים התרשמו מהנות ההכשרה שלנו, אפילו מתברת הטרקטורים Farmall שלחו לצלם איך יהודים נבמיוחד בחורות, עובדים במשק הקלאי, שם למדתי די הרבה וזה היה מענין מאד, אחרי זה עבדתי בתחנת נסיונות הקלאית של מדינת ניו-ג'רסי, העליה היתה עדין בלתי אפשרית, ארה"ב לא אישרה לבתיניה לבסוע לעבר לים.

נשלחתי לרוצ'סטר בשליחות התנועה. הייתי שם כשנה וחצי - הקן היה מפורר, לא היו שם בוגרים וצריך היה להתחיל הכל מחדש. בינתיים הייתה לי חויה מעניינת: לא רחוק משם, אולי במרחק של שעות ברכבת, היה מחנה צבאי, נודע לי שנמצאים שם כחמשת אלפי יהודים מיוגוסלביה, האמריקאים הסכימו שאלו יבואו לארה"ב, - קלטו אותם במחנה הזה, אבל אסור היה להם לצאת משם, הם הגיעו ללא ויזות, בפעולת הצלה (1942). שכנו אותם במחנה הצבאי על שפת האגם בקרטרקטיניס, קיבלו אוכל כמו החיילים, בתוך "מסטינים" במשך שנים, שלחו להם מורים והתנאים לא היו נוראים. מה שהיה נורא היה האיסור לצאת מהמחנה. זה היה מין מחנה הסגר אלגנטי. כשנודע לי על זה, החלטתי ביזמתי לפעול שם בעיקר בקרב הילדים, היו שם מאות ילדים. (אח"כ גם התנועה עודדה פעילות זו) הייתי נוסעת לשם כל שבוע לנימוקים ומארגנת את הילדים, אף אחד מהם לא עלה ארצה, אבל הקשר אתם נמשך הרבה שנים. עד היום כותבים, לפעמים, כמה זה עזר להם. עבדתי בעיקר בגילאים של 15 - 17. היינו מתאספים ומשוחחים. הבאתי להם ספרי קריאה, עשיתי אתם כל מה שנהגנו לעשות בתנועה - חגגנו חגים יהודיים, וכו'...

אחרי זה פעלתי בתנועה כחצי שנה בקליפורניה, וכבר אפשר היה לעלות ארצה. חזרתי לניו-יורק לבית הקבוץ ועליתי ארצה ב-1946 על תקן של אשת סטודנט בטכניון.

אחזור קצת לקיבוץ עליה ג' שלנו - בארה"ב, זה היה משהו מיוחד במינו. היו בינינו קשרים יוצאים מהכלל, גם כאשר אחד היה ברוצ'סטר ואחד היה בצ'יקגו או בכל מקום אחר, הייתה לנו גזברות משותפת וחיים משותפים, כל חודש היו מדווחים כמה הרויחו, מה הוציאו ואת העודף שולחים לקופה המשותפת, קופה העליה, גם הבחורים שהיו בצבא באירופה או באוקיינוס השקט, היו נוהגים כך. אני זוכרת שכתבתי לטובה מילר (שהייתה אז גזברית הקופה) שברוצ'סטר מזג האוויר קשה, הנני זקוקה למעיל גשם. היא ענתה לי שעדיף לקנות מטרייה, כי זה יותר זול... לא הייתה לי הרגשה שמישהו מגביל אותי - הבנתי שזהו המצב, וכך צריך לנהוג.

כל המשכירות נכנסו לקופת העליה, מה שהוצאנו - הוצאנו, היתר שמרנו בשביל העליה. קבלנו מקבוץ א"י ג' בראשון (כשהתנועה קבעה שאנו נתאחד אתם) רשימת דברים שעלינו להביא אתנו. היינו צריכים את כל זה לקנות, כשהגענו לקיבוץ "הבהירו" לנו מיד: אמנם את כל זה קיבלתם מאמא ואבא, אבל עכשיו זה רכושנו של הקיבוץ... אנחנו הפנמנו את ערכי השיתוף והחיים ביחד, כפי שלא פגשנו אפילו בקיבוץ א"י ג'. למעשה היו לנו ויכוחים גם עם קיבוצי עליה שקדמו לנו, אלו שהיו מדריכים שלנו, הם היו בעינינו פחות מדי "אדוקים" בנושאים הללו.

אנחנו גדלנו על התסיסה שהיתה בשנות השלושים. קלטנו את כל האידיאות, פרשנו אותם אבל בעיקר אמרנו, צריך להיות את זה, להגשים. זה בעצם היה ההבדל בינינו לבין יתר תנועות הנער - ענין ההגשמה האישית, היום יומית. למשל, פעם הלכנו לסרט, חברי גדוד "להבה" מברונקס, הלכנו למרחק עצום לקולנוע הזול ביותר, כאשר הגענו לשם ראינו אנשים עומדים בחוץ עם שלט: "כאן שביתה", הם שבתו על כך שבגלל הקולנוע שבא במקום הראינוע, פוטרנו המנגנים שהיו מנגנים בזמן ההקרנה של הסרט האילם. אנחנו חשבנו שהשביתה לא מוצדקת, אבל התלבטנו אם, בכל זאת, אנחנו רשאים להפר אותה, והחלטנו לא להפר. חזרנו הביתה מבלי לראות את הסרט. הינו אז בני 15 - 16.

או למשל ההחלטה בקבוץ עליה ג' לא להקים משפחות בחו"ל, שמרנו על העקרון בקפדנות: חברה אחת נכנסה להריון והוצאנו את המשפחה מהתנועה, זאת היתה משפחה מאד פעילה בתנועה ושני החברים היו חשובים לנו מאד. ההחלטה לא היתה של התנועה העולמית, זאת היתה החלטה פנימית שלנו.

לכל עיר שאליה הגענו היה לנו איפה להיות - ביתנו של כל חבר תנועה בכל מקום היה הבית שלנו. היתה לנו אותה ההשקפה, אותה גישה לדברים, אותם הספרים, התנועה עבורנו היתה העולם כולו. מגדוד "להבה", הגדוד שלי, שבגיל 14 היינו כ-30 שומרים, נמצאים בחצור 9 - 8 חברים עד היום. זו היתה קירבה שקשה לפגוש במקומות אחרים.

כאמור, עליתי ארצה ב-1946. בדרך, צרפת, פגשתי את ז'קו ירון ואת אלי בדיב, היילי הבריגדה, ואת בני, בדרך לשליחות במקסיקו, את לאה וינטרויב, את יהודה סלע. באוניה נסעתי איתנו. משפחה מהעוגן (משה פיל) והתיידדנו אתם. כאשר עברתי את הביקורת של האנגלים דחפה אשתו של משה פיל לידי צרור גדול של כסף. שמתי בתיק שלי ויצאתי. לא היתה לי הרגשה של פחד לעבור גבולות. לא הבנתי שאני מסכנת את עצמי. בארה"ב לא הרגשנו בגבול כלשהו. אח"כ כשמסרתי את הכסף לאשתו של פיל היא שאלה אותי, איך זה שלא פחדתי. גם כאשר הגענו לצרפת - נתנו לנו פניצילין להביא למחנות הפליטים, שמתי לתיק והעברתי ללא חשש.

הגעתי ארצה בערב שהתקיימה מסיבה פנימית לעליה לחצור - 28 ביולי 1946. מולי בא לפגוש אותנו בחיפה. כאשר הגענו לת.א. לתחנה המרכזית, מאד התרגשתי לראות שלטים: לדגניה, לחיפה, לירושלים - אפשר ממש להגיע למקומות שק שרנו וחלמנו עליהם.

בראשון היו כבר כמה אמריקאים מהגרעין שלנו שהגיעו לפנינו. התנאים הפיזיים לא הפריעו לי. חיים באוהל, בצריף, זה לא הקשה עלי. עבדתי $\frac{1}{2}$ שנה בערך במטבח, משמרת מ-1200 עד 2200, זה לא הפריע לי. שמחתי שהבוקר היה פנוי והלכתי מדי בוקר לצריף "הפועל", ששם היתה במה עם רצפת עץ, בכדי לתרגל בריקוד (בקבוץ היו רק רצפות עם בלטות).

ב ח צ ו ר

בשבילי המעבר לחצור היה בהחלט לפי רוחי: משק חקלאי, פרדס ובין העצים גידלנו ירקות. אני עבדתי בזה. עבדתי הרבה שנים בהקלאות, עד אשר נאלצתי לעבוד במטבח. בבתי ילדים לא הסכמתי בשום אופן לעבוד. אלו היו שנים מאד טובות בשבילי - השנים הראשונות של חצור, גם מבחינה קיבוצית, וגם מבחינה אישית. אפשר היה לעשות הרבה בגן הירק ובריבוד, התכנות לחגים, אמנם רחל ע. (חברת קבוץ לשעבר שעסקה בריקוד אמרה לי, שאם אני רוצה להמשיך לרקוד ולפעול בשטח זה, עדיף שאמצא לי קיבוץ אחר, שאין בו רקדנית נוספת. אני, כמובן, לא הייתי מוכנה לעזוב את החברים שלי בגלל הריקוד, גם אם אצטרך לותר על זה, כי לו העדפתי את הריקוד הייתי נשארת אצל מרתה גרהם בניו יורק, אני הייתי קשורה בגרעין שלי, בחברים שלי.

היו קשיי קליטה לכולנו, אבל היה לנו מספיק כח להתגבר על זה. לי אישית, היו אלו שנים מצוינות. המקום מצא חן בעיני, העבודה, החיים, קבוצה קטנה, החיים האישיים - נפגשתי עם צבי והתקשרתי אתו. באו ימי מלחמת העצמאות, הייתי מפקדת עמדה, עמדת הפרייה, והרגשתי שאני עושה משהו. לי לא היו ילדים אז, לא הייתי בפינוי, ופרט להפגזות (שהיו די רבות) לא היו לנו חיים קשים. זאת היתה מעין הרפתקה בבירה בשבילי, התנסות אישית במאבק גורלי. אני חושבת שלחברות בהוליווד היה פי כמה יותר קשה.

פעם אחת ביקרתי בביה"ס בחולון, והתרשמתי כמה קשה לחברות ולילדים שם, בחצור השינה בבדנאקרים לא הכבידה עלי לא היתה אותה האחריות לגורלם של הילדים. הם היו שם בפנינו.

פעמים רבות אני חושבת - כמה טוב שהגעתי ארצה לפני מלחמת השחרור, היה טוב להכיר את הארץ - לפחות במשך שנתיים בטרם-מדינה, וכמובן חשובה הזכות להשתתף ברגע היסטורי ייחודי.

בכלל פעם בי (ואולי ברובנו) הרצון העז להיות שותף בכל החוויה של המולדת. כבר ידעתי עברית כשהגעתי ארצה. בקבוץ לא היה לימוד שיטתי. היו קצת חוגי ערב - פעם בשבוע - עם מורים לא מנוסים.

אחרי שילדתי את עמרם - לא איפשרו לי לחזור לעבודה בגן-ירק. "נחוצות עובדות במטבח". העבודה במטבח, על הגבעה, היתה קשה בהרבה מהעבודה בגן-ירק. כך שהסיבה להכנסת חברות, ולא חברים, לשרותים לא היתה מבוססת על קושי פיזי.

בסוף 1952 נולד עפרון ובחצי שנה אחרי זה קבלתי על עצמי להיות מטפלת בחברת בווער "אורנים" מ-1953 - 1958 עבדתי אתם. זו עבודה-תפקיד - שגוזל הרבה שעות ומעמיד הרבה אתגרים.

אחרי שגמרתי כמטפלת "אורנים", עבדתי בהרבה עבודות - כולן מעניבות - גם אם היו קשות פיזית ושעות עבודה בלי סוף; מארגנת מטבח (כשנים של הרחבה ובניה) - בסה"כ הילתי אחראית למטבח בכמה קדנציות במשך 9 - 8 שנים - כמה שנים אחראית לדיאטה, מארגנת קומונה (כשהעברנו את הקומונה מהצריף למבנה 1966), מקשרת לקבוצת "דגן" לפני ובזמן שרותם בצה"ל - כשכלל קבוצה היתה קומונה נפרדת (גהוש, תיקון והכל), אספקה קטנה - כל האירגון של כל קבוצה.

הספקתי גם להיות סדרנית עבודה, מרכזת ועדת העבודה, מרכזת נ. צריכה, מחסנאית בגדים, מרכזת ועדת חברה וחברה בוועדות שונות.

בכל העבודות והתפקידים - מצאתי עניין.

בנוסף - במשך הרבה שנים הכנתי ריקודים והשתתפתי בריקודים למרבית החגים - זה פן אחר של החיים שדורש ביטוי - ומאפשר יצירה ושיחות.

אף פעם לא העליתי על דעתי את השאלה, האם להמשיך בחיי קיבוץ או לא, מדוע קיבוץ בכלל וכו'. כל השאלות האלו לא העסיקו אותי, גם לא בשנים הראשונות כאשר היו ויכוחים בינינו לבין החלק הישראלי בקיבוץ. היו כנראה השקפות שונות על התנהגות ונוהל. אבל באופן מהותי היתה לנו דרך אחת. אנשים מתנהגים שונה בהתאם לחינוך שקיבלו או לרקע שלהם, צריך היה לקבל את השוני הזה... קבוץ א"י ג', מעטים בו היו לילדי הארץ, אבל חלק גדול התחנכו בארץ, ספגו את החופש והאווירה המיוחדת ודוקא הם היו מאד קרובים לנו. כמונו גדלו באווירה חפשית. זה השפיע לטובה על הלימוד בינינו. אנחנו היינו קבוצה גדולה, וגם זה עזר. התמודדנו במשותף עם הבעיות.

בני פורת

יליד 1915

בני אני נולדתי בלונדון אך הורי באו מרוסיה : אבא מאודיסה ואמא מקייב. אמי הגיעה לאנגליה כילדה קטנה, כבת שנתיים, בסוף המאה ה-19. אבי הגיע לפני מלחמת העולם הראשונה. הם התחתנו ב-1914. היינו 4 בנים : אני, הבכור, יואל, שלום ז"ל, ופסח (חבר ביר יצחק).

(נשארו ברוסיה אחיות של אבי וגם אח. בהתחלה התכתבו אך ניתק הקשר. לא דיברו על זה בבית).

??? ואמא ?

בני אמא הגיעה לאנגליה עם כל המשפחה, משפחה גדולה מאד. הסבא היה מנהל חשבונות ואח"כ עבר לחיטות, מקצוע שבו עסקו רוב היהודים. היו שכונות יהודיות מאוכלסות בחיטים (כאשר בקרנו, סימה ואני, לפני מספר שנים באנגליה, נסעתי לבית הקברות היהודי שם קבורים הורי. זהו בית קברות ישן בקצה המזרחי של לונדון. הנסיעה ארכה הרבה זמן ובדרך ראיתי את השכונות שהכרתי, והן התרוקנו לגמרי מיהודים. אלו היו שכונות עם אוירה יהודית ודיבור יידיש. היתה עתונות ביידיש וחיים יהודיים מלאים. כל זה נגמר. עכשיו גרים שם הודים ושחורים).

??? הבית שלך היה בית מסורתי?

בני נדמה לי שהסבא שלי (מצד אמא) היה רב. גם אבא למד בישיבה ואמרו, שאפילו היתה לנו הסמכה לרבנות. אבל הוא לא עסק בזה. בבואו ללונדון כל זה נגמר. היה מורה לעברית וציוני, אנחנו ידענו עברית בבית. קראתי ספרות עברית (עגנון וכו').

??? באיזו סביבה גרחתם - האם זה היה מעין "גיטו" יהודי?

בני זה לא היה גיטו, ממש. שמענו הרבה יידיש. גם בבתי הספר הממשלתיים בסביבה שלנו היו רוב התלמידים יהודים. עד גיל 9 - 10 כמעט ולא ידעתי מה זה "גוי". ובאותה התקופה וסביבה גם לא ידעתי מה זה אנטישמיות. עד שעברנו לסביבה חדשה : אז עברנו לשכונת עוני גויי מובהק, בגלל חוסר היכולת שלנו לשלם שכר דירה יותר גבוה. הסביבה היתה איומה וגם האוכלוסיה היתה מאד לא סימפאטית. בכל בית הספר היו כערך 20 יהודים. באותה התקופה היו הרבה מכות, פחדתי לצאת לרחוב, למרות העובדה, שהספקתי גם להתיידד עם הגויים. חיינו שם 5 שנים. אבא רצה לחסוך כסף לקראת העליה ארצה לכן היה מוכן לגור שם.

כשאבא נפטר הייתי בן שש עשרה. אמא ונשאה לבד עם עוד שלשה בנים צעירים ממני.

??? ממה הוא נפטר?

בני מהרבה מחלות קשות, הרבה הסתבכויות בריאותיות. בכל זאת המשיך ללמד עברית והיה פעיל בהסתדרות "תרבות". היה גם מזכיר ארגון מורים לעברית.

לאחר מות אבי התקיימו בקשי, אמא קבלה פנסיה קטנה מהממשלה אבל סה"כ חיינו בצמצום. אני עבדתי כנער שליח, ואח"כ זמן מה עבדתי אצל דודי.

הייתי ציוני, וחבר לתנועת נוער ציונית: "הבונים". עד גיל ארבע עשרה למדתי, סימתי ב"ס עממי, אבל כמו הרבה נערים, נאלצתי להפסיק את הלימודים. המשכתי ללמוד בכוחות עצמי.

??? מה היתה תנועת "הבונים" ?

בני "הבונים" היתה תנועת נוער ציונית, יחידה, שהיתה אז. התנועה נוסדה ב-1929, ואני הצטרפתי ב-1932.

כל הדעות וכל הגוונים הרעיוניים היו בתוך "הבונים". ב-1934 הגיע שליח שפעל בתנועת "החלוץ", מסגרת נפרדת לגמרי, הצטרפתי אליה כי ממנה יצאו להכשרה ועלו ארצה. ב"החלוץ" היו מכל השכבות החברתיות, בניהם של עניים ועשירים, ללא הבדל ביניהם. במשך הזמן היתה "בהחלוץ" מסגרת נפרדת של יוצאי "הבונים", שהתגבשה הרבה יותר מאוחר (כאשר הגיעו פליטים מגרמניה 34 - 1933), עד 1934 היו "הבונים" תנועת נוער כללית.

??? אפשר היה להיות בו זמנית ב"החלוץ" וב"הבונים" ?

בני כן. "הבונים" היתה תנועה גדולה מאד, כללית, "החלוץ". היתה בהתחלה תנועה קטנטונת, הם הקימו את ההכשרה בשביל הפליטים מגרמניה, אבל היו מוכנים לקבל גם 4 - 3 אנגלים, שאלו אותי אם אני מוכן להצטרף וכמובן הסכמתי.

ב-1935 הקימו את ההכשרה, לי כבר היה סרטיפיקט לעלות ארצה, אבל בקשו ממני לותר על הסרטיפיקט ולצאת להכשרה, לכן, במקום לעלות ארצה ב-1935 כבודד, הצטרפתי להכשרה ועליתי בינואר 1938 עם קבוצה מההכשרה (חברים מ"הבונים") - לפנינו עלתה כבר קבוצה אחת (ב-1936) והיו ב"כנרת". כאשר עלינו הצטרפנו גם אנו לקבוצה בכנרת (ינואר 1938) ועברנו אח"כ לקבוץ "אפיקים", שם התאחדנו עם קבוצה מלסביה (השוה"צ - "נצח"). באפיקים היינו כשנה ואח"כ עברנו לבנימינה כקבוץ במושבה, קבוץ "אנגלו-בלטי" (שאח"כ יסד את כפר בלום). אני הייתי בבנימינה כשנה ועברתי אח"כ לקבוץ א"י ג' בראשון. חיפש קבוץ צעיר וארץ ישראלי, בבנימינה דברו כולם או אנגלית או יידיש. ואני הייתי מעובדין בקבוץ של דוברי עברית ואזירה ישראלית.

??? קצת על החיים באפיקים ובבנימינה ?

בני התנאים הפיזיים היו גרועים מאד, אך גם חברי אפיקים גרו באנתם תנאים : באהלים, בצפיפות, ...

היו בערך 15 אנגלים בגרעין, היתר (כ-25) היו "באלטים", לאטוים ואסטוניים. הגרעין לא היה כל כך מאוחד בתוכו, לגבי קבוץ אפיקים אנחנו היינו רק מקור של ידים עובדות, בחדר האוכל, בנגריה. רוב הזמן הייתי חולה עם "מחלות של עולים חדשים" - כל התנאים הסניטאריים היו איומים, לא היתה לנו שפוי משותפת עם חברי אפיקים...

??? פרט לענין הישראליות היתה גם הנמקה אידיולוגית של הליכתך לקבוץ של השוה"צ.

בני לא הסכמתי לקו של "נצח" (השוה"צ מרוסיה) : יחסם לבעיה הערבית, הזלזול בדעות אחרות. באפיקים היתה חברת נוער גרמנית מ"נורקלזיטה" (כיום הם בלהבות הבשן), שהיו קרובים להשוה"צ, התיידדתי אתם והייתי קרוב להשקפותיהם. חשתי את השנאה שהיתה נגד אנשים באפיקים לאנשי השוה"צ. אח"כ בבנימינה נפגשתי עם אנשי המנגנון המפא"י במושבה. יחסם לפועלים קומם אותי. היתה שם מועצת פועלים מושחתת, שהתרפסה לפרדסנים, והקיבוץ האנגלו-בלטי אמר "אמן" לכל זה.

ב ר א ש ו ן

הגעתי לקבוץ ג' ברש"צ בסוף ספטמבר 1939. זה היה עולם אחר, מבחינה חברתית ומבחינת האוירה העברית, למרות התנאים הקשים שהיו אז בראשון עבדתי זה היה עליה גדולה ברמת החיים: לראשונה גרתי בחדר - עד אז גרתי באהלים, במשך כל שנותי בקבוץ בראשון-לציון הייתי רוב הזמן בפלוגות: בית-גן, ובגבולות. בראשון לציון הספקתי לעבוד שנה וחצי כפקיד בצבא הבריטי בסרפנד. בבית-בן הייתי פעמיים - פעם בתור שלי, ופעם שניה כשחיסלנו את הפלוגה: עסקנו במכירת הצאן, הקציר אחרון, מכירת החומצה וכו'.

- בפעם הראשונה (לאחר סרפנד) לתשעה חדשים, ובפעם השניה - 3 חדשים. רוב הזמן עבדתי בעבודות הקשורות עם ענף הפלחה. עבדנו קשה, אבל היתה אוירה טובה, אוירה של כפר. היו לנו קשרים טובים עם האכרים במושבה.

אחרי התור הראשון בבית גן עבדתי כשנה בבית החרושת לריבות בגבעת ברנא. היתה קבוצה די קבועה של חברינו שם. עסקתי בעיקר בסבלות. היחסים שלנו עם חברי גבעת ברנא היו מצויינים.

ב ג ב ו ל ו ת

זמן קצר לאחר הקמת המצפה בגבולות (5.43) הצטרפתי לפלוגה ושהיתי שם מספר תקופות שהסתכמו בערך בכשנתיים. רוב הזמן עבדתי בפלחה - בעבודת טרקטור. גם עסקתי בהובלת מים (בעזרת זוג פרידות ועגלה) מכפר ערבי סמוך. הסביבה הבידואית לא השרתה עלי אוירה רומנטית - ראיתי באילני תנאים אינדיבידואליים, אבל במשך הזמן התקשרתי עם חבל ארץ זה שקודם לא הכרתי. גם הרגשתי, שאני עושה מעשה חלוצי - כי לפנינו לא היה שם שום דבר, הרגשתי, שאנו חלק של מפעל גדול. החיים בתוך קבוצה קטנה לא הפריעה לי, להפך, האוירה היתה נעימה מאד, וזה מה שמשך אותי חזרה לגבולות כל פעם.

ב ח צ ו ר :

עליתי ליסור (חצור) עם האוהל הראשון (קיץ 1946).

ראשית חצור: בשנים הראשונות בחצור עבדתי בעיקר בשתי עבודות: "דפיקת" בלוקים לבנייה - זאת היתה עבודת פרך; ובמספוא: קציר ירק בחרמש והבאתו לרפת.

יצאתי להודו כשליח הסוכנות בספטמבר 1949. זאת היתה מחלקה שהיו בה אנשים מאפ"ם. הם חיפשו שליח דובר אנגלית ובעל דרכון

אנגלי. התפקיד היה לארגן נוער ולדאוג לעלייתם ארצה. כשהגעתי לשם לא היתה שם חנועת נוער בכלל. הבאתי מכתבים לגורמים שונים. התקשרתי לבתי-ספר. הקהילה היתה מאד מאורגנת. אבל היו שם שתי קהילות: פגודים (עיראקים) ו"בני ישראל". הקהילה הזאת של "בני ישראל" היתה קהילה ברובה מתבוללת. כולם ילידי הודו דורות רבים. (הם אומרים שהגיעו להודו בימי הבית השני) זאת יהדות מושרשת בהודו, היו גם קצת יהודים אירופיים שהגיעו מגרמניה לאחר מלחמת העולם השנייה, לאט לאט הם עזבו את הודו ועברו עפ"ר לאנגליה. מעטים הגיעו ארצה. היו ביניהם בעלי מקצוע: רופאים, מהנדסים וכו'. אני עסקתי בבני ה"בגדדים" ובני ישראל, השנאה בין שתי הקהילות היחה מושרשת שנים רבות.

??? הקהילה הבגדדית היתה דתית מאד ?

בני לא כולם, אני בכל אופן לא התחשבתי בזה ונהגתי כפי שהייתי רגיל, הם ידעו שאני איש השומר הצעיר וחילוני, לא הסתרתי את זה, היו לי קשרים טובים אתם, למרות הכל, גם בארץ הודיתי בסוכנות מה הן התקפות שלי. אמרתי מראש שלא אלך לבית-הכנסת בשבת. הייתי כנה אתם והם קיבלו את זה. עבדתי בנוער בבומביי ואח"כ גם בכלכותה, העלינו די הרבה נערים דרך "עליית הנוער" ורובם נשארו בארץ. הקבוצה הראשונה הלכה ל"גלעד", ואח"כ קבוצה גדולה מ"בני-ישראל" הגיעו ל"מעין צבי", בנדודים נשארו בקיבוצים, אבל מרביתם נשארו בארץ.

בהתחלה פעלתי לבד, אח"כ הגיע עוד שליח (אריה לוי חבר בית הערבה), אני מסרתי לו את העבודה בבומביי ועברתי לכלכותה.

בבומביי היו כ-70 - 60 חניכים, בכלכותה ארגנתי חברה-נוער של 40 ילד שעלתה ארצה דרך עליית הנוער, היו לי קשרים טובים מאד אתם גם כאשר חזרתי ארצה. בכלכותה היתה קהילה מאורגנת מאד, היה שם ב"ס יהודי, והיתה לי גישה חפשית לשם. כולל היו בגדדיה לכן בכלכותה לא היו אותן הבעיות של בומביי (המתח בין בני ישראל לבין הבגדדים).

הייתי בהודו בסה"כ שנה ורבע, הם רצו שאהיה הרבה יותר, אבל בינתיים התחנתתי עם סימה, היא היתה בהריון ורצינו לחזור לקיבוץ.

??? לאחר שחזרתם לחזור, ונולד אליהו - היו בעיות בהיקלטות?

בני לא היו לנו בעיות היקלטות. אני הייתי קשור בחלק הא"י, אבל היו לי גם קשרים טובים עם הבולגרים והאמריקאים. היו לי חברים בין כולם. אחרי חזרתי חליתי ונאסר עלי לעבוד בשדה. מאז אני עובד ב"אבן".

??? לבסוף - ננסה לסכם, חצור כיום ביובלה הארבעים, איך זה נראה לך?

בני זה נראה לי כמו חלום. כאשר הגעתי לחצור עם האנהל הראשון, לא יכולתי לתאר לעצמי בטוב שבחלומותי, שכך זה יראה. פרחים, עצים, מוסדות ציבור, בתים כאלו, יופי כזה, פשוט חלום. ולא רק מבחינת רמת החיים, גם איכות החיים. החגים, המסיבות, הערבים המוזיקליים, היה למשל ערב של "קפה מוזיקלי", ממש התרגשתי. אני איבני יכול לשכח ערבים כאלו, יש לי סיפוק רב מזה.

בודאי ישנם הרבה דברים קשים, אבל זה גם היה בראשון. אני זוכר שהייתי הוזר מגבולות ולא היתה לי מיטה לישון בה. או האוכל שהיה בראשון. מ-1942 המצב השתפר. היה קצת בשר, הינו גם מקבלים גבינות, סולת וכו' מבית-גן, בכלל, באמצע שנות הארבעים המצב השתפר. אבל התנאים הסניטריים, השירותים, חוסר העבודה, היו זמנים (כאשר עבדתי בסדפנד) שרק ארבעה חברים עבדו לפרנסתנו. עבדתי גם בגבעת ברנר (ביח"ר לריבה), היתה לנו פלוגה טורה מאד שם, מאד העריכו אותנו.

בשנות הארבעים שופר גם מצב העבודה, אבל - תמיד בדרכים, בפלוגות, בצפיפות, ואיזה בלגן. פעם בששה שבועות אני בא הביתה מגבולות ואין מיטה לישון בה... עד אשר הוחלט על "פרימזיסים". זה לא היה נעים, אבל לפחות היה מקום קבוע - מה יש להשוות?

וידה אלמוג

(עזריה)
ילידת 1915

??? בני המשפחה שלכם ילידה בולגריה או הגיעו מארצות אחרות ?

וידה עד כמה שזכור לי - ילידי בולגריה במשך דורות. לא שמעתי בבית סיפורים על ארץ אחרת.

משפחתנו היתה מסורתית כמו היהודים הבולגרים, בכלל. לא דתיים, אבל חוגגים את כל חגי ישראל והולכים לבית-הכנסת. לא שמרנו על כשרות, אני רק שמעתי על כך שיהודים אוכלים תחילה מאכלי חלב ואח"כ מאכלי בשר, הצלחות אצלנו בבית היו אותן הצלחות לכל המאכלים. הרגשנו את יום השבת כי אמא בשלה בימי ששי מאכלים מיוחדים לשבת, ביקתה את הבית ואנחנו לבשנו בגדים מיוחדים (אם כי למדנו בשבת. עד כיתה ד' הלכתי לבי"ס עברי, אבל אח"כ לבית הספר הכללי, בו למדו בשבת ולא למדו ביום א'). תמיד צחקתי שסבתא שלי מקבלת את השבת ביום ה' אחת"צ. כבר לא סורגת גרביים (דבר שעשתה יום יום) ומתכוננת לשבת; אמי התחילה להתכונן לשבת ביום ו' ואילו אני בשבת אחת"צ.

בפסח היה לנו סדר יפה מאד. אבא היה הבכור במשפחה לכן התאספו כולם אצלנו, גם שכנים. לפני זה היו הולכים לבית הכנסת. זכורה לי ההגדה של פסח, אבא ניהל את הסדר. על השולחן היו מצות, מרור וכו' - זכור לי, שאנחנו הילדים חיכינו זמן רב לארוחה עצמה - אבל היה באמת יפה. ביום הכיפורים צמו. בערב התאספו אצלנו כל המשפחה לארוחה המפסקת. האחים של אבא וכל בני הבית בקשו סליחה זה מזה, אם קרה משהו במשך השנה... אמא הכינה דברים מתוקים...

בערב יום הכיפורים כל היהודים הלכו לבית הכנסת, גם הילדים, ובני הנוער התאספו בחוץ. זה היה חג שבו הלכו כולם לבית הכנסת גם אם לא היו דתיים. אנלי היו כמה קומוניסטים שלא באו, אבל הם היו באמת יוצאי דופן.

נולדתי בווידין; עיר על שפת הדנובה. התחלת העיר נמצאת על הגבול הרומני והיוגוסלבי, והסוף - בעיר רושצ'וק. וידין נחשבה בין הערים הגדולות בבולגריה, היו בודאי עשרים אלף תושבים. גרתי בווידין עד לגמר התיכון, אחרי זה עברנו לסופיה ושם היו לי דורים.

??? כמה ילדים הייתם בבית.

וידה רק אני ואחותי הקטנה ממני, כשהייתי בת חמש עשרה אני נפטר ממחלת לב. הוא היה סוחר תבואה. היה קונה תבואה מהאכרים והיו מעמיסים את זה על אנביות משא. הוא היה גם משגיח על המשלוחים של אחרים, כאשר היו מאחסנים את התבואה במחסנים גדולים. האנביות היו מגיעות מהונגריה, אני מאד אהבתי להיות שם בזמן ההעמסה. לאבי היו שלשה אחים. אח אחד נהרג במלחמת העולם הראשונה. אני חושבת שהרגו אותו כי חשדו שהוא משתמש. אח אחד היה סוחר, לשני הייתה חנות לכלי בית.

לאחר שנפטר אבי, היה די קשה. היו קצת חסכוניות שהשאר והיה לנו גם דייר שעברו הכינה אמא את הארוחות. חיינו טוב מאד, עד נפטר אבא.

??? משפחות עם מעט ילדים, זה היה דבר מקובל ?

וידה בזמנה של אמי זה היה מקובל. אני זוכרת, שדיברו על כך, שרוצים מעט ילדים בכדי שיוכלו לחת להם חינוך טוב. בסביבתנו אינני זוכרת משפחות מרובות ילדים.

לאחר שסיימתי ב"ס תיכון, חשבתי להמשיך ללמוד, התענינתי בכימיה, הצטרפתי לתנועה בשישית אבל חשבתי שלא אוכל להגשים בגלל אבא, לכן כדאי יהיה לי להמשיך ללמוד. אבל בשמינית בא אלינו כשליח דב אסא ממעברות והוא שכנע אותי לעלות בינתים הייתי פעילה בתנועה ולשם פרנסה עבדתי כמורה בביה"ס העברי בכיתות הנמוכות. לידמתי עברית ומקצועות אחרים, הייתי גם ראש קן.

??? היה קן גדול ?

נידה בערך מאה חמישים חניכים בקבוצת הבוגרות (אנחנו היינו הבוגרים) היו עשרים איש כמעט כולם גימנזיסטים, פשוט, ארגנו כמעט את כל תלמידי התיכון לתנועה. (תחילה הייתה רק הסתדרות "המכבי", יותר מאוחר הגיעו שליחים מ"מעברות" והם הצליחו לארגן אותנו להשנה"צ.)
בוגרי התנועה היו כאמור בעיקר מנער לומד, והם עסקו בפעילויות אינטלקטואליות, בעיקר, בזמן שהצעירים עסקו בצופיות ובפעילויות התנועתיות המוכרות לכולנו. רוב הקנים היו בערים הגדולות וס"כ החברים בבולגריה בזמננו היה בערך אלף.
התנועה תפשה מקום נכבד ברחוב היהודי - והיא היתה תנועת הנער הראשונה שדגלה ב"הגשמה אישית", כשהגיע שליח מהארץ ואסף את האמהות מויצו ואמר להן: "אני באתי לקחת את הילדים שלכן" - זה עשה רושם עז!

??? והשלטונות לא עשו לכם צרות מתוך חשד שאתם קומוניסטים?

נידה עד 1934 לא היו בעיות. עם עליית היטלר לשלטון נה"איחוד" עם אוסטריה התחילו הבעיות. היתה אפילו תקופה, שהתנועה עמדה למשפט והכריזו עליה כבלתי ליגלית. החרימו את הקנים אך המשכנו להפגש ברחוב. (זה היה בעיקר בסופיה - בערי השדה לא השתנה הרבה). ה"כיסוי" שלנו היה "החלוץ", שאנו תנועה שמכינה צעירים לעליה לא"י. אמנם, היתה גם תקופה ש"גרשו" אותנו מהקהילה היהודים כי לא מצאה חן בעיניה הנטיות השמאליות שלנו. היחס אלינו אז היה ממש עויין - אך המשכנו בפעילותנו.

שנתיים אחרי גמר ב"ס תיכון יצאתי להכשרה. חצי שנה הייתי בהכשרה ברושצ'יק ואח"כ חצי שנה בחוה חקלאית, ואח"כ עברתי לסופיה כי מוני, שעבד בהנהגה בסופיה, גויס לצבא ואני נקראתי להחליף אותו בהנהגה.

מוני ואני היינו חברים עוד מתקופת ההכשרה. כאשר הייתי ראש קן בונידין בא מוני בשליחות מטעם ההנהגה, כך התיידדנו. מונידין יצא מוני לסופיה להנה"ר, כאמור גוייס לצבא ושירת בשבתים, למזלו הוא גמר את שרותו לפני מלחמת העולם השנייה. (היה זמן שניהלנו אתזי ועם מוני מו"מ שנצא לשליחות ליוגוסלביה, לתנועה בגבול הבולגרי - יוגוסלבי - זה לא יצא לפועל).

??? בתנועה, התיחסו אליכם כאל משפחה?

נידה לא כמשפחה, אבל ידעו שאנחנו חברים.

??? מה בענין ההכשרות ?

נידה היו שני סוגי "הכשרה": (1) "עירונית" - קומונה עירונית. התפרנסנו מעבודות חוץ והיתה קופה משותפת (החברים עזבו את משפחותיהם בערים השונות ובאו להכשרה עירונית בשני מקומות. אני גם כך השתתפתי בשתיים מהקבוצות העירוניות האלה.

(כמובן - הצורך בהכשרות היה בגלל חוסר האפשרות לעלות).

(2) "חקלאית" - בבתי ספר חקלאיים ממשלתיים (ובחנות שלהם). היו מספר הכשרות כאלה, הספקתי להיות כחצי שנה באחת מהן, לא למדנו, רק עבדנו, אך שמרנו על מסגרת חברתית שלנו.

מההכשרה כבר עלינו ארצה ב-1939, יחד עם כל החברים שלנו, בעליה בלתי ליגלית. היו כמה שעלו בסרטיפיקטים, אך אלה שנשארו לעבודה בתנועה קיבלו סרטיפיקטים וכאשר סימנו את עבודתנו בתנועה, הינה רק עליה בלתי ליגלית.

העליה היתה מאורגנת על ידי ה"הגנה" - האניה "טייגר היל", הצונת, האספקה. (אמנם, היינו צריכים גם לשלם). כל הנוסעים מבולגריה היו "חלוצים". ההנורים ידעו על ההפלגה, לא התנגדו - קבלו את זאת כעובדה.

??? נמה עם החוניות שלך ב"טייגר היל" ?

זידה הייתי בסביבה הטבעית שלי. ראינו את זה כהמשך טבעי לפעילות התנועתית שלנו. לא פחדתי ממה צפוי בזמן ההפלגה. הלכנו בשמחה, כי חכינו כל כך הרבה זמן לרגע הזה. ההפלגה ארכה 6 שבועות. למה כל כך הרבה זמן? כי בתכנית היה לאסוף קבוצת חלוצים גם ברומניה ונאלצנו לחכות בשבוע עד שהגיעו אלינו. היתה אוריה תנועתית מאד, לא היה צפוף ורוב הזמן היה מספיק מזון. התעכבנו בבירות להצטייד במזון, דלק, תרופות, וכו'. שילמנו בזהב אך לא הסכימו לתת את הסחורה שקנינו אם לא נעלה לאניה כ-600 פליטים יהודים מצ'כיה שהיו במחנה הסגר בבירות. זאת לא היתה קבוצה של חלוצים, אלא נשים, זקנים וטף. העלינו אותם מסירות בלב ים. לינולם לא אשכח את המחזה הזה!

ליד חוף פלמחים (של היום), ששם היינו, לפי תכנית, צריכים להוריד את הנוסעים - ירו עלינו מטירה של משמר החופים ונהרגו שני נוסעים. המשכנו "לשוטט" לאורך החוף במשך כמה ימים עד שהוחלט להעלות את האניה על חוף תל אביב.

בזמן ההפלגה הבולגרים היו אחראים לשמירה על המים וחלוקתם. לא פעם זה גרם לחיכוך עם המעפילים - ודוקא חברי התנועה הרומניים - עפו קללות - עד אז לא הכרתי את המלה "פרנק" כמלת גנאי!

מכיוון שההפלגה התארכה יותר מהמתוכנן אזל מלאי המזון והגענו ממש עד סף הרעב: (המנה של מזון בסוף היתה 7 ביסקויטים).

??? ובזמן הירידה לחוף תל אביב - גם הפעם לא פחדת? האם ידעת לשחות?

זידה לא פחדתי. הנה הגעתי לא"י; הייתי כל כך בטוחה. המים היו רדודים אך עם גלים. בלעתי מים, אך תמכו בי והגעתי לחוף. שם שמתי את התרמיל שלי בתוך חבית, שהיתה שם והתחלתי ללכת בתוך המון האנשים שהגיע לחוף (בכדי שהבריטים לא יוכלו לזהות את המעפילים). בינתיים הגיעו הבריטים ואלה שנשארו על האניה (החוללים נאלה ששמרו עליהם) נלקחו למחנה המעצר בעתלית. כאשר ירדתי בחוף ימה של ת.א. ופיזרנו אותנו בין תושבי תל אביב, היינו אצל משפחת אברהם חופי.

מוני היה אצלם, ואני בקומה למטה, אצל משפחה אחרת - המשפחות אספו אותנו מהחוף. רצינו להיות יחד, מוני ואני לכן סדרו אותנו באותו בית. למחרת לוינו כסף אצל מישהו, בכדי לנסוע לקיבוץ שלנו, "מצפה השרון".

???) אתם השתייכתם לגרעין בולגרי ג', מי השתייך לגרעין ד' ?

וידה מונלי, אנלי, נגלי ועוד רבים היינו ג'. אנחנו למעשה היינו מיועדים לרמת-השופט. (מצפה השרון) - אבל התנועה החליטה, ש"סוגרים" את מצפה השרון, כי הוא קיבוץ די גדול, ושנחנו נתאחד עם ד'. כשהגענו ארצה היינו כבר גרעין אחד. אני זוכרת שמוני ואני הלכנו מרעננה ברגל למצפה השרון, דרך פרדסים, שם נפגשנו עם חברי מצפה השרון הליטאים והם אמרו שהם מחכים לנו. אנחנו רצינו מאד להיות שם, עם החברים שלנו, מנדיל, ג'יברי, גושו - (ובסוף הם הצטרפו אלינו בראשון). כעבור זמן נוצרו שני גרעינים אחד ב"מעברות" ואחד ב"מסילות" החברים שלנו במצפה השרון רצו מאד שנשאר אתם, אבל חשבנו שזאת בגידה לעזוב את החברים שאתם עלינו ארצה, אח"כ הגענו ל"מעברות".

???) כמה זמן הייתם במעברות כגרעין ?

וידה קצת מעל לשנה. הלכנו לשם ברצון - הם היו קבוץ א' של התנועה הבולגריה - הכרנו חלק מהם. במשך השנה גם נוצרו יחסים טובים, אך גם שמחנו ללכת משם. כל זמן שהותי במעברות עבדתי במטבח.

???) חשבתם שתהיו קיבוץ עצמאי ?

וידה לא ידענו מה נהיה. היו הרבה ניכוחים, הייתה הצעה שנשלים את "מעברות" אך אנחנו לא רצינו. אני זוכרת שיונה גולן באה לשכנע אותנו - ואני דברתי נגד. היה נראה לנו, ששם לא נוכל לבטא את עצמנו. רצינו להתחיל מחדש. אח"כ הציעו לנו את קבוץ א"י ג'. אמרו, שזה קיבוץ צעיר, תוסס, עם עטים נובעים משותפים וכו'... זה משך אותנו מאד. היינו גרעין "תנועתית" מאד והרבה דברים במעברות לא מצאו חן בעינינו. גם אנחנו היינו נגד עישון ובעד שיתוף מלא וכו'. לפני זה היתה הצעה שנשלים את "אודים" בנחלת יהודה, שהם עכשיו "מענית", לא רצינו. שמענו שבקיבוץ ג' יש ערות פוליטית. קבלנו המלצות טובות.

הגענו לראשון לקבוץ א"י ג' (1940).

???) איך נראה היה לכם קבוץ ג' לאחר מעברות ?

וידה מבחינת היחס לעבודה בקבוץ ג' מאד השתוממו. זה היה כל כך שונה ממעברות. אני זוכרת שבבוקר הראשון התעוררתי ורצתי לעבודה. אפילו לא קשרתי את שרונכי הנעלים. הגעתי למכבסה, איש לא היה. חיכיתי הרבה זמן, הרבה יותר ממה שדרוש לשרוף את שרונכי הנעלים. אחרי המכבסה עבדתי הרבה במטבח. גם שם לא היה משטר עבודה, ויותר גרוע היה מצב הנקיון. במעברות שמרו מאד על הנקיון, צחצחו וניקו כל הזמן. בראשון זה היה אחרת. זה היה קבוץ ג'. .. במשך זמן מה ריכזתי את המכבסה.

עבדתי בגינות. גידלנו פרחים והלכנו לשוק למכור אותם. רתמנו את שמעונה (האתון) לעגלה. העגסנו את הפרחים למכירה. אחרי זה הייתי מחסנאית מטבח במשך הרבה שנים. בסעתי עם שמעונה לקנות מצרכים עבור המטבח ופעם בשבוע נסעתי לת.א. לקניות. לא נסענו ברכב צמוד. הייתי גם פעילה בסיעה הפוליטית בראשון אבל זה לאחר העבודה. למדתי בקורס מחסנאיות ב"עיינות", שם קיבלתי את הגישה לענייני תזונה.

גם למדתי לעשות מחצלות, עבודה יזומה מטעם מועצת הפועלות באבו-בביר. הקורס היה מיוחד לפועלות במושבה, אבל ביקשו שגם חברות הקיבוץ תצטרפנה. ?את היזומה עבודת חוץ וקיבלנו בעדה שכו. אח"כ עבדתי בדרך לנחל שורק (מחנה צבא), קבלנו שכר גבוה. פרקנו את הפגומים שהטפסנים הקימו, פרקנו את הקרשים, הוצאנו את המסמרים.

היינו יוצאים מוקדם בבוקר וחוזרים מאוחר בערב. אח"כ עבדתי בגבעת ברנה בביהח"ר לריבה, במשק בית במושבה (כביסה, שטיפת רצפות וכו').

??? פעולתך בסיעה הפוליטית - איך זה התחיל ?

וידה התענינתי בפוליטיקה - בתנועת הפועלים בארץ. בנדאי הציעו לי להיות פעילה, לא התנגדתי, (אז לא היו מתנדבים לפעילות). נכנסתי לפעול בלשכת העבודה. הייתי נציגת השנה"צ ו"הליגה הסוציאליסטית", ממפא"י היתה רחל, עובדת בשכר; אבחנו פעלנו בהתנדבות, ערב ערב ישבתי על יד סידור העבודה, היו רבים מחונסדי עבודה. את הפועלים סידר שנאור (מפא"י) ואת הפועלות - רחל, איתה ישבתי, שמרתי על חלוקה צודקת, הקשבתי לבעיות של הפועלות. היתה בעיה של שמירה על תור צודק, שלא יהיה קיפוח.

פעלתי בזה די הרבה זמן, דקלה נולדה בהתחלת 1942 וכל אותה שנה המשכתי ללכת ללשכה. הייתי הולכת בין הנקה להנקה. הייתה הצעה שאחליף את החברה שעבדה בשכר, אבל לזה מפא"י לא הסכימה. השתתפתי בכינוסים של ארגון אמהות עובדות. השתתפתי בישיבות הסיעה.

גם גיורא בן יהודה ומוני היו חברים בסיעה, פעלנו הרבה בזמן הבחירות: היו ביקורי בית, אסיפות, פעלנו גם בבתי חרושת וארגנו מפגשים מטעמנו, והרצאות בהפסקות בבתי-החרושה ("גביש", לדוגמה).

ב פ ל ו ג ו ת

בבית גן לא הייתי. אבל ל"גבולות" נסעתי די הרבה לתקופות קצרות לארגן את העבודה במטבח. פעם נסעתי עם אחת מ"ויצו" לארגן את המטבח. נסענו לחאן יונס, קנינו בשר, השתדלנו קצת לשפר את מצב התזונה בפלוגה. היה זמן שהייתה לנו גם פלוגה בחיפה; "דפקנו" ארגזים, גם אני יצאתי אתם. היינו שם די הרבה זמן. עשינו את המסגרות בבית, ובמגרש הריק של עין המפרץ, הרכבנו את הארגזים.

בנינו לנו סניכות בחצר הזאת של עין המפרץ. באותו מקום שדפקנו את הארגזים שם גם גרנו. דקלה הייתה בה שנה כשיצאתי לפלוגה הזאת ומוני נשאר אתה בראשון. אז לא היתה בעיה להשאיר ילד ולצאת לפלוגה.

ב ח צ ר ב ר א ש ו ן

הילדים גדלו, המקום היה צר מלהכיל אותנו. אפילו בתי השימוש כבר לא יכלו לשמש אותנו - אי אפשר היה להמשיך לחיות במקום כל כך צפוף. ולאחר שהתברר שאין אפשרות להתישב בגבולות - היה ברור שאין באפשרותנו לחכות עוד זמן רב. היו כמובן ויכוחים, והיו כאלו שלא השלימו עם עזיבת גבולות; אבל בסופו של דבר כולם השתכנעו, שלנו אין ברירה, ושצריך לבא גוף צעיר בלי ילדים, להחליף אותנו. אני הייתי בטוחה, שאנחנו צריכים לזוז מראשון לציון. הייתי שלימה עם ההחלטה.

ב-1946 עבדתי תקופה מסויימת בראשון במסגריה. רציתי מאד לעבוד במחרטה, (בירו הדריך אותי) - אבל לאחר העליה לגבעת חצור הוציאנו אותי מהמסגריה ונאלצתי לעבור לחצור לעבוד במטבח - (שהיה אז על הגבעה).

בינתיים נכנסתי להריון והצטרפתי לשכב ב"שמירת הריון". חזרתי לראשון ושכבתי די הרבה זמן. לאחר לידתה של עידית, עברתי לחצור אך מוני נשאר בראשון, מכיון שעבד במסגריה (שטרם הועברה לחצור).

מה זכור לי מהתקופה הראשונה בחצור ? זה שנאלצנו

לגור שתי משפחות בחדר, ז.א. בשנת הנגרים גרו יחד וכל פעם שחבר אחד היה בא, אחת מאתנו יצאה מהחדר. אני אז הנקתי ולא היה לי איפה לנוח בהפסקות. זאת היתה תקופה קשה מאד. היינו במתח נורא, כל בדרכים היה אי שקט וחששנו לנסיעת הטנדר הביתה. וכשכבר בא אחד הבחורים, אחת מאתנו נאלצה "לנדוד". הייתי המאושרת באדם, כאשר נתנו לי צריפון ללא ריצפה. דקלה היתה כבר בת ארבע וחצי ונראתה לנו כילדה גדולה מאד. היא עזרה לי להעביר את הדברים ולסדר את החדר. סדרנו כמה בלטות, והייתה לי מיטה משלי. (אחרים גרו בסוכות קש. אינני זוכרת מדוע לא בניתי לי גם כן סוכה). חיכיתי בפחד לבא המשורין שלנו. לא ידעתי אם יותר טוב שמוני יבוא או שישאר כבר בראשון. הנורא היה היום שבו נהרג בירו בדרך לתל-אביב. זה היה נראה לי סוף העולם. שיחקתי עם הבנות בצריפון שלנו, יצאתי החוצה והיה שקט נוראי. יום לפני זה פגשתי את בירו ואמרתי לו: תזהר בשאתה עובר את מרר (כפר ערבי ליד תל נוף) ... זה היה לאחר ש בני נהרג - ואז בא מותו של בירו ...

מלחמת השחרור - הפינוי

יודה זה סיפור קשה מאד. הילדים שלנו היו במשך היום בבית האריזה בפרדס ולפנות ערב היינו הולכים לקראתם ומביאים אותם לבילוי לקיבוץ.

זכור לי, שהייתי עם דקלה ועם עדית (שהייתה קטנה מאד) ופתאום הופיע אוריון, נשמעו יריות ואני השכבתי את הילדים על הארץ ושכבתי עליהם. לא ידענו מה קורה. בקיבוץ חיכו לנו ודקלה הלכה לקבוצה שלה. אני הבאתי את עדית לבית התינוקות ובאותו לילה פונוינו מחצור: הוחלט מי נשאר במקום ומי יוצא. אני יצאתי עם הילדים. לא לקחנו בגדים, הגענו לראשון (לחצר של א"י ג' לשעבר) שם היו כמה חברים מ"נירים" אך לא היה מקום להשכיב את כולם. איכשהו מצאנו מיטות להשכיב את התינוקות עד הבוקר. בבוקר סידר לנו יוסקה רמות מקום בחולון בבית-ספר. התחלנו להתארגן. עד אז לא עבדתי עם ילדים אבל בחולון צורפתי לצביה זוהר ועבדתי יחד אתה. לילי ארגנה את המטבח וכל החברות ישנו באולם הגדול של ביה"ס. התארגנה מזכירות בחולון. באו אלינו בטענות שאנחנו לא שומרים על האפלה. אבל זה היה קשה מאד בגלל הילדים. אנחנו רק אכלנו ועבדנו, שמרנו על הילדים. ה"חרמשים" ישנו למעלה, הם היו הגדולים (בני שש), ורק בזמן אזעקה היינו דורשים מהם לרדת למטה. מקלטים לא היו. היתה אמונה שאם ישנו גג מעל לגג (כלומר קומה נוספת) זה יכול לשמש מקלט. גיליתי שדוקא מעל החדרים של התינוקות לא היה גג נוסף. היו הפצצות כל הזמן.

שם גם קרה המקרה עם האוהל שלי. לי היה אוהל בחצר בית-הספר כי מוני היה עובד באותו זמן בראשון-לציון והיה בא לעתים קרובות לחולון. ילד שיחק עם גפרורים והצית גפרור. הקופסה כולה נדלקה, הוא זרק אותה דרך החלון והקופסה הבוערת נפלה על האוהל שלי. איש מאתנו לא היה באוהל כי זה היה בצהרי היום. האוהל נדלק עם כל מה שהיה בתוכו. החשוב ביותר היו האלבומים עם צילום הילדים ו"בובה שעושה פיפי". בקושי השגתי בובה זו. רק את האלבומים והבובה הבאתי מחצור, בשארתי בלי כלום.

אספו בשבילי תמונות של "חרמש" נקיבלתי מועדת החינוך כסף לקנות בובה מאמריקה... בארץ לא היו כאלו. מה שאני זוכרת מחולון זאת הצפיפות והריצה למקלטים. הייתי יוצאת לטייל עם הילדים לחולות. באותו זמן היה בשרונה בית הבראה

למפונים, שסבלו מהפינוי, דרשו מאתנו לשלוח חברה לעבוד שם בערבים. הייתי במזכירות - את מי אשלח? נסעתי בעצמי. עבדתי בבקרים בבית, ואח"צ נסעתי לשם. השארתי את הילדים, אבל זה היה מקובל.

נגמר החופש הגדול ובבית הספר שבו שכננו צריך היה להתחיל בלימודים. היו לנו ויכוחים רבים עם מנהלי ביה"ס לדחות קצת את התחלת הלימודים, אך לא הייתה ברירה ועברנו לבחלת יהודה למחנה של קבוץ "בוכנוולד". בחצור לחצו עלינו לחזור הביתה. אנחנו לא סובכמו, כי בחצור לא היה שום דבר מוכן לקבל אותנו. היינו נחלת יהודה מספר חודשים.

??? ומה בהמשך?

וידה הייתי מטפלת בחברות נער. פעמיים ריכזתי את הקומונה,

??? ספרי על ה"חופש מהקבוץ" בירושלים. כמה זמן הייתם שם?

וידה כשש שנים (7 - 1960). המעבר מהקבוץ לעיר לא היה בשבילי קשה. הייתי עסוקה מאד בשנה הראשונה עם אילת, שהיתה חולה מאד (אסתמה), והיו לנו קרובי משפחה בירושלים, שעזרו לנו מאד. אחרי זה קבלתי עבודה מעניינת, שהיתה המשך ישיר לעבודתי בחצור עם חברות הנער. זה היה במוסד למיון עבריינים צעירים. (של משרד הסעד). אני רכזתי את כל העניינים הכלכליים של המוסד. זה היה עולם חדש וזה בלע אותי לגמרי. היה לי גם קשר עם הנערים. וזה סוג אחר של נער מאלה שהכרתי בחברות הנער ובעיות מעולם אחר. היו בגילאים 10 - 16. הם למדו במוסד והצוות היה צריך ל"הסתכל" בהם ע"מ לקבוע לאן יועברו: למוסד "סגור", או למוסד חפשי יותר, וכו'. היו במוסד שלנו כ-60 נערים. המצב היה די עגום; קשה היה להשפיע עליהם. היו משוטטים. לא פעם הצטרפתי לנסוע ליפו, למשטרה, בכדי לשחרר מישהו, ובדרך היה בורח שוב.

גרנו במוסד; בילתנו היה פחות והיה לנו קשר די הדוק עם הנערים. עבדתי שם 4 שנים. באותו הזמן היה מוני סגן מנהל בית ספר יסודי בירושלים. כשאלת היתה בשישית בתיכון חזרנו הביתה לקבוץ ואילת נשארה עם קרובים בירושלים.

??? איך את מסכמת את שנותיך בקבוץ?

וידה זה יהיה יומרני מדי לסכם. הייתה התפתחות וטוב שהיו שינויים. בקשר לארגון העבודה, התפקידים; אנשים פחות תלויים זה בזה - אני חושבת שההתנהגות שלנו לגבי החבר שננתה לטובה. אני רואה איך אני התיחסתי בזמנו לדברים, כאשר הייתי בתפקיד ואיך היום.

??? את לא מבכה את הזמנים ההם?

וידה היו זמנים אחרים. אולי היה מוכרח להיות מה שהיה, אבל לא הכל היה טוב. היה הרבה בלגן. וגם השיוויון לא היה בדיוק כפי שאמרנו... טוב שעברנו את התקופה הזאת. אינני מתגעגעת אליה... אין טעם לעשות אידיאליזציה לגבי העבר.

??? היום את פסימית לגבי עתיד הקיבוץ?

וידה אני רק פסימית מבחינת משטר העבודה. יחס האנשים לגבי העבודה. אין כאלו שנתפנת במאמצים. הצטרפו אנשים רבים שרואים מה שיש, ודורשים את חלקם, אבל לא כ"כ חשים מה נתבע מהם, על מנת שקצת נתקדם. אין תחושת אחריות של כולם לגבי כולם. לא כולם מודעים למה שיש לעשות על מנת שיהיה יותר טוב לכולם. חוסר השותפות במאמצים מדאיגה אותי. עוד יחולו הרבה שינויים. תהיה התפתחות, אבל אינני יודעת באיזה כיוון.

אריה גילת

(גוטלסקי)
יליד 1918

אריה נולדתי בעירה בליטה, לא רחוק מוילנה, היא היתה מפורסמת ברבניה. הגאון מוילנה נולד בעירה שלנו. הוא מנתה כמה אלפי תושבים (כולם יהודים). (לא יהודים גרו מחוץ לעירה) אצלנו היה בית ספר יהודי וישיבה. כל ילדותי עברה בעירה הזאת.

??? ההורים, הסבים, כולם היו מאותה העירה ?

אריה אמי לא נולדה בעירה הזאת, היא נולדה ב"חצר", מעין משק חקלאי, בסביבות גרודנה. משפחתה הייתה גדולה ומסועפת. בן דודי, השופט מחיפה, בא משם. גם בארה"ב פגשתי רבים ממשפחת אמי וביניהם כאלו, שברחו מרוסיה לסין לאחר המהפכה. כאשר התרחשה המהפכה בסין הם ברחו לארץ ובזמן מלחמת העצמאות הם ברחו לארה"ב וכבר נשארו שם.

הסבא מצד אבא היה מנהל. זה עבר מדור לדור (רק אצלי זה נעצר)... הוא היה גם אופה. (יושק דער בעקער", קראו לו) אבא שלי המשיך במסורת של אביו כמוהל, אבל יחד עם זה עסק בדברים אחרים: היה לו בית חרושת לשוקולד, מפעל לזפת וחנות למנופקטורה. הרוחים לא היו גדולים, אך לא חסר לנו דבר בבית. ב-1929, הציעו לו שיהיה שליח מטעם ישיבת מיר לדרום אפריקה, במגמה לשהות שם רק תקופה קצרה. בעירה שלנו הוא היה גבאי של בית הכנסת כ-17 שנה ולא רצו לשחרר אותו לשליחות הזאת. היה צריך להמשיך עוד שנה, שיהיה חי' שנה (18) בכל זאת נסע ובדרום אפריקה הוא היה מנהל, שוחט וגם חזן (לא כמוני, ידע לשיר). לאחר שהסדר בקהילה כ"כלי קודש", החליט שלא כדאי לו לחזור לעירה שלנו כי אצלנו התחילו להרגיש באנטישמיות. לכן העדפנו להגר לדרום אפריקה, כל המשפחה. זה היה בסוף 1932 לאחר שאבא שהה שם לבד כארבע שנים.

??? נחזור לימי הילדות שלך בעירה בפולין.

אריה הייתי "בן יחיד". לפני היו בנות. היו לי שתי אחיות: אחת נפטרה מדלקת התוספתן שלא הצליחו לנתח בזמן.

לאחר שהיו להורי שתי בנות הם רצו מאוד בן. הלכנו לרבי, הרבי ברך את אמא וכך נולדתי אני. אחרי נולדה שולמית (כיום ב"שובלי"). לפני נסיעתו לדרום אפריקה (זה היה בזמן שכבר התחילו לארגן את השומר-הצעיר בעירה שלנו ואבא פחד מאד שגם אני אתפס לרעיון הזה) הוא הושיב אותי על בירכיו, הסביר איך להתנהג, להיות דתי ולשמור על המסורת. בסופו של דבר הזהיר אותי, לבל אצטרף להשומר הצעיר. לאחר שבטע רציתי בכל זאת להצטרף לתנועה אך היה מקובל שאחד ההורים חייב להתום. אמא לא ידעה ליקרוא עברית והיא ביקשה להראות לאחותי הבוגרת את טופס הבקשה להתקבל לתנועה. סרבתי ואמרתי שאין צורך בזה. בפעם הראשונה בחיי חתמתי בשמה וכך התקבלתי להשומר הצעיר.

??? על הקן בעירה בפולין: הגודל של הקן, האופי של פעולתו; איך השתלבה תנועה א-דתית בתוך עיירה, שהיא בעיקרה דתית ?

אריה השנה"צ היתה תנועה גדולה בעירה שלנו. (כ-150 חניכים - בתוך אוכלוסייה של כמה אלפי משפחות). היה מקובל שכל כיתה בבית הספר העברי היתה מצטרפת ככיתה לתנועה. (באותה עת לא היתה תנועת בוער אחרת בעירה). היו פעילויות תנועיות מגוונות, כגון מחנות קיץ, טיולים, כנסים בערים הגדולות. הקן היה ער מאד עם פעולות תרבות רבות, השפענו בעיירה היתה די גדולה. החלוצים הראשונים שעלו מעיריתנו היו מהשנה"צ (חברי "אילון").

??? איפה למדת ?

אריה למדתי בבית ספר עברי בעירה, אחר כך נסעתי לדודי בלידה ולמדתי בישיבה שם חצי שנה. בדרך כלל היה מקובל שבני הישיבה היו הולכים לאכול אצל יהודי המקום: כל יום אכלו במקום אחר. אבל לי היה מזל שגרתי אצל דודי. אחרי חצי שנה עזבתי את הישיבה, והתחלתי ללמוד בתיכון.

את הבר-מצוה שלי חגגתי בלי אבא - ואחרי זה נסענו לדרום אפריקה. שם היינו בהתחלה בעירה בקהילה של אבא. הוא היה מעין רב ללא הסמכה לרבנות שמלא כל התפקידים הדתיים הדרושים לקהילה. העיירה היתה כ-70 ק"מ מיוהנסברג ואבא החליט שהמקום לא טוב לילדים, ללימודים וכו'. עברנו ליוהנסברג. הוא קיבל שם את אותו התפקיד בתוספת של הנראת השפה העברית.

הלכתי לתיכון אנגלי. שם התחברתי לכמה נערים שהיו יוצאי ליטה, חניכי השומר הצעיר, ויסדנו קן של התנועה ביוהנסברג. בהתחלה קראנו לזה: "קלוב לויכוחים, בנושאים ציוניים וסוציאליסטיים". הייתה קבוצה של נערים שבאו מלסביה והשתיכו להשומר הצעיר הרוסי (נצח). היו גם נערים שלא השתיכו לשום תנועה ועל מנת למשוך את כולם לקבוצה, קבענו שם כללי. אחר כך, עברנו כולנו להשומר הצעיר והודענו להנהגה העליונה: "אנחנו פותחים את קן השומר הצעיר ביוהנסברג...".

??? וזה היה בהסמכתו של אבא ?

אריה אבא מאוד לא הסכים. לא היה שבע רצון מזה, אבל הייתי כבר נער מבוגר ולא הייתה לו ברירה. בקבוצה היינו שלשה חברים יותר מבוגרים: היינו בהנהגה והיינו המדריכים, אבל לאט לאט התפתח הקן בעיקר מילדים "ירוקים", אלו שהגיעו לדרום אפריקה כמהגרים... יותר מאוחר, התחילו להצטרף אלינו גם ילידי המקום.

התחלנו לארגן הכל, בלי כסף, בלי עזרה. היינו זקוקים לציוד למנו ספסלים וכו'. "סחבנו" לוחות עץ מאתרי בנייה. היה בינינו בחור מקומי נחמד וטוב, והוא לא הבין איך אנחנו סוחבים בלי רשות, הרי זה נוגד את כל דיברות השומר. ניסינו לשכנע אותו שלמען מטרה חשובה מותר. אחרי זמן קצר של התארגנות ביקשנו שישלחו לנו שליח מהארץ ושלחו לנו את נחמה גנוסר (מקבוץ ניר דויד) שהוריה היו מדרום אפריקה. זמן מה לאחר בואה, עלינו ארצה שלשת הבוגרים: מולקה, אני ועוד אחד, שעזב מיד את הארץ. התנועה בדרום אפריקה התפתחה יפה, ושמרה קשר עם הארץ. אני נזכר שלפני עלייתנו אספנו כסף לשתילת עצים ביער השומר הצעיר במשמר העמק. שלחנו את הכסף להנהגה העליונה בורשה בכדי שיעבירו אותו ארצה, כשהגעתי ארצה, פגשתי את צבי לוריה ז"ל, וסיפרתנו לו, ששלחנו כסף ליער התנועה, והוא אמר לי בהתרגשות: "הכסף שלכם הציל אותנו מרעב, לא היה לנו מה לאכול...".

כל עוד החניכים היו ברובם מהגרים לא היה שונה מהקן בעיירה הפולנית: דברנו יידיש בשיחות הקן והיו פעולות דומות. רק עם עליית מספר ילידי המקום לבש הקן קצת צורה אחרת. (ויותר מאוחר - בהשפעתם של רעיונותיהם של פסיכולוגים שונים, כגון, אדלר, פרויד, רייך).

??? מה היה המעמד של התנועה בצבור היהודי?

אריה זה מאד הפליא אנתנו ועד היום אנו מדברים על זה. בה"כ היינו "שמנדריקים", בני 16 - 17, היינו מופיעים בכנסים של הפדרציה הציונית ומדברים בשם התנועה, היינו הראשונים לייזום הקמת "קבוצת החלוץ". התנועה היתה בעיקר ביוהנסברג, והגיע במשך הזמן לכ-180 חניכים.

??? ואיך היה המיפגש של נער יהודי עם דרא"פ הגזענית.

אריה זה היה אחד הדברים המרשימים ביותר. בהתחלה גרנו בכפר מחוץ ליוהנסברג (גרנו שם עם משפחה יהודית) שם ראיתי לראשונה איך שלבן מרביץ לשחור, המשרת שלו. ומיד הפכתי להיות פטרונם של שחורים. זה היה מהפכה גדולה בכיוון המחשבה שלי? יום אחד הרכבתי על האופנים שלי שחור שהיה צריך לעזור לי בעיר. עצר אותי שוטר ואמר: "איך אתה לא מתביש לקחת אותו על האפנים שלך. אתה פוגע כך בגזע הלבן שלך!!"

??? איך הסתדרת התנועה עם המצב הזה?

אריה המצב הזה (של אדונים ומשרתים) הופך מהר לדבר כל כך מובן מאלינו. כשיצאנו למחנות קיץ - היה השחור סוחר לילד את המזונה.

אך יש לא מעט חברי השוה"צ שהפכו להיות פעילים (לאחר שעזבו את הקן) בתנועות לשחרור השחורים. וזאת הסיבה, שבערך לפני כ-20 שנה התחילו השלטונות לעשות צרות לתנועה: הלכו להורים והזהירו אותם בפני שליחת ילדיהן לתנועה. התנועה, כתנועה, לא השתתפה בפעילות נגד דיכוי השחורים. שמרנו, והזהרנו את החניכים שלא ישתתפו בפעילויות מקומיות, כי תפקידנו היה לחנך לעליה ארצה ולא רצינו להסתבך עם השלטונות בגלל פעילות פוליטית ב"חזית" המקומית. גם חששנו, שמעורבות בפעילות מקומית יסיט את החניכים מהעיקר - עליה.

כאשר סיימתי את הלימודים, הלכתי לעבוד על מנת לממן את הנסיעה. הייתי כבר בן 19. לא היה כל סיכוי שההורים יממנו את הנסיעה.

??? במה עבדת?

אריה למדתי דפוס. קראתי אצל גורקי שבבתי הדפוס עבדו המהפכנים של רוסיה. זה עשה עלי רושם חזק. אמנם היה קשה מאוד להכנס למקצוע הזה, כי היה להם איגוד מקצועי חזק. אבל מכיון שידעתי יידיש, עברית ואנגלית, קיבלו אותי להדפסת עתון ביידיש ובעתון העברי: "ברקאי". לאחר זמן קצר תפסתי מקום חשוב והרונחתי טוב מאוד. במשך שנה הרוחתי מספיק כסף לנסיעה כתייר, הלוך וחזור.

??? מדוע גם "חזנר"?

אריה הורי לא היו מסכימים לעליתי ארצה. לכן, אמרתי להם שאני רוצה רק לטייל ולראות את הארץ. האמנתי שבמשך הזמן ישלימו עם השארותי בארץ. כשהגעתי הביתה עם כרטיס הלוך וחזור, הם לא מנעו ממני את הנסיעה, להיפך, ראו בטיול הזה דבר חיובי בהחלט. למעשה, עם כרטיס זה, הלכתי להפרד מאחותי הבוגרת ולה סיפרתי את האמת. היא שכבה אז עם צירי לידה וביקשתי ממנה להכין את אמא לאפשרות שאולי לא אחזור.

באנו, אני וחברי לתחנת הרכבת בליווי ההורים, אמו של אחד החברים, שידעה שאנחנו נוסעים על מנת להשאר בארץ, נפרדה ובכתה, אמי אמרה: "מה הבכי? מה יש? הילדים נוסעים רק לטיול. יחזרו. מה יש כאן לבכות?"

יצאנו לדרך, בזמן המאורעות בארץ, 1939. לפני יציאתנו התייעצנו עם מישהו שהגיע מהארץ, האם זה הזמן המתאים לעלות. והוא אמר: "להיפך, זה חשוב, זה מעודד". נסענו, רבקה נשארה שם. (אני הייתי מדריך הקבוצה שלה). הם היו צריכים להגיע קצת יותר מאוחר. הגעתי ארצה בפברואר '39, והם היו צריכים להגיע כשלוש רבעי שנה אחרי. אבל פרצה המלחמה, זה עיכב אותם שלש שנים והם הגיעו רק ב-1942.

כשהגענו ארצה התחלנו לחפש קיבוץ. היינו שלשה חברים :
לאחד היו קרובים בארץ, ששכנעו אותו שקיבוץ זה לא עסק בשבילי, והוא חזר לדרום
אפריקה אחר מספר חודשים. מולקה ואני התלבטנו לאיזה קיבוץ להצטרף. היה לנו
קצת כסף. קנינו סיגריות והחלטנו לבדוק באמצעותן היכן מעשנים : לקיבוץ בו מעשנים
לא נצטרף ! עברנו מקיבוץ לקיבוץ והצענו סיגריות. כמובן קיבלו ברצון ורבים עישנו.
גם הזמנו חברים ללכת לקולנוע על חשבוננו... בסופו של דבר הגענו לקיבוץ א"י ג'
בראשון לציון. שם, כמובן, לא עישנו. מולקה, שהיה וילנאי, הכיר את לובקה והזמין
אותו וחברים אחרים לסרט. אמרו : לא, אי אפשר ! ישנה אסיפת פועלים בצריף
"הפועל". ראינו פה קיבוץ שבו לא מעשנים, פעילים והולכים לאסיפות של פועלים.
זה מצא חן בעינינו. ביקשנו להצטרף לקיבוץ.

לא לחצו עלינו להצטרף. דוקא היו קיבוצים רבים שחזרו
אחרינו : עמיר, כפר מנחם וכו'. חשבנו, הנה הגיעו מדרום אפריקה, תוספת טובה, אולי
אפשר יהיה באמצעותם לגייס כסף וכו'. אך אני התעקשתי להצטרף לקיבוץ ג' ומולקה בא
איתי. דוקא מצא חן בעיני שאין מחזרים אחרינו. טוב, הגענו לראשון בתחילת 1940.
השכיבנו אותנו לישון בצריף קטן, בקצה המחנה, בלי כרית, בלי שום דבר, זה היה נורא.
אבל עצם הדבר שלא עשו מאמצים מיוחדים לקלוט אותנו. "העלה את המניות"... עבדתי
מראשון בפרדס וזה דוקא מצא חן בעיני. הלכתי יחף ל"פרדס כספי", ועבדתי בהשקיה.
פעם נרדמתי בבור ההשקיה עד שהוא התמלא וקמתי עם כאבי גב...

זאת המתנה שקיבלת מראשון לציון, ונושא אותה עד היום???

אריהכן, עד היום. שכבתי כשבועים עם כאבי גב בוראים, כנראה בגלל דלקת פרקים. גם
האצבעות היו נפוחות. לאחר שהבראתי שלחו אותי לבית גן. שם נבחרתי להיות
סדרן עבודה. זאת הייתה ראשית הקרירה הציבורית שלי.

מבית-גן חזרתי לראשון והתחלתי לעבוד ב"סיליקאט" (ביח"ר
ללבנים), שם עבדתי כ-5 שנים.

יצרנו לבנים לבנים. עבדנו בחום גבוה, עם סיד ומים שהיה צורב נורא (יש לי צלקות עד
היום הזה). מכונה אוטומטית יצקה את החומר בתוך התבניות : הלבנים היצוקים היו מגיעים
אלינו בסרט נע והיינו צריכים להספיק להוריד אותם, להעביר אותם לעגלה ואת העגלה
להכניס לתנור לשריפת הלבנים. היינו עובדים חצי שעה ונחים 10 דקות. וכך המשכתי
לעבוד במשך 5 שנים. (הייתי מקבל אוכל "מיוחץ" : במקום חצי ביצה - ביצה שלימה.
וגם כמה פרוסות נקניק, כתוספת.

גמרתי קורס מכ"ים ב-1943 בהגנה ובמחתרת. את "ההסתערות" על משלטים, באיזור כפר
מנחם, בצענו אז בנשק "קונבנציונלי" של הימים ההם : דגל שחור היה נחשב לרובה, ודגל
אדום היה נחשב למכונת יריה. אני הייתי בחולית מכונת היריה, דווקא. כמ"כ, יצא לי
להדריך כתת בחורות בגבולות בתרגילי סדר עם ובלי נשק. אל תשאלו - זאת הייתה חוויה
לא רגילה. נדמה לי שעובדות "חצור לטף" היו חניכות שלי.

חזרתי ל"סיליקאט", הייתי חבר בוועד הפועלים ופעיל מאוד בשביתה הראשונה שאירגננו.
היה שם מנהל עבודה שהכל פחדו ממנו. אני כקיבוצניק, לא פחדתי. מה ? לפטר אותי ?
יהודה כספי (ביקוץ ו', כיום עין דור), היה מזכיר אגודת עובדי התעשיה, יחד פעלנו
בארגון השביתה.

אני חושבת שאתם חתמתם על חוזה עבודה ראשון בין הפועלים
והמעבידים. ???

אריה נכון. באמת לא העלו אז על הדעת אפשרות כזאת. למעשה הרוחנו שם, פי כמה
מאשר פועל חקלאי. אני, למשל, הרוחתי 55 גרוש ליום, בזמן שבפרדסים הרויחו
20 - 17 גרוש ליום, העבודה הייתה קשה מאוד. "בחימר ובלבנים". בציפורנים נאחזתי
בעבודה זאת. לא החזיקו בד"כ קיבוצניקים שם מעמד. בכל אופן די נהניתי מהמפגש עם
הפועלים. יצרתי קשרים אישיים שנמשכו שנים רבות.

רבקה הגיעה עם הגרעין שלה ב-1942, הם מנר שמונה חברים.
הם הלכו תחילה לעין השופט, לקראת יסוד קיבוץ דרום אפריקאי, היא הייתה נאמנה
לדרום אפריקאים ולא הייתה מוכנה לעזוב אתם, היו בינינו ויכוחים רבים מאוד, זאת
הייתה קבוצה מאוד מגובשת - חלמו על קיבוץ דרום אפריקאי ראשון. התלבטתי קשות,
בסוף החלטתי להצטרף לגרעין שלה, למרות שהייתי מוטרש מאוד בקיבוץ ג'. "למזל",
הגרעין לא הסכים לקבל אותי. נחום סנה, חבר הגרעין, ושהיה בדרום אפריקה מראשי התנועה
יחד אתי טען, שאין לקבל לגרעין חבר שהוא ותיק בארץ, ושהוא יכוון את ענייני הגרעין.
"אנחנו רוצים ליצור הכל מחדש, באופן עצמאי..."

פנייתי לגרעין לא הגיעה לשיחת הגרעין, אבל ההסתגלות מקבלתי שהובעה על ידי נחום סנה
פגעה ברבקה, והיא החליטה להצטרף לקיבוץ ג', היא עברה אלינו ובדצמבר 1942 התחתנו
אצל הרב בראשון, ביחד עם יעל ואליהו, כאשר נדב וייזל היה עד. למחרת החתונה, נרצח
נדב בחיפה... באוגוסט 1943 נולדה תמר.

בזמן מעבר הקבוץ מראשון לחצור הייתי גזבר הקבוץ, וגם בזמן
מלחמת השחרור, בערב הפינוי נסעתי באופנוע עם יעקב אשל לרחובות לגייס מכונניות
לפינוי הילדים. לי היה אופנוע לצרכי הגזברות. הייתי הגיזבר הממונע הראשון.
זה היה סיפור! כל ההתרוצצות לחפש רכב לפינוי הילדים, כאשר חצור כבר מותקפת. הסתובבנו
כל הלילה וכל נהג היה לו תירוץ אחר.

אני לא זוכר איך בכל זאת השגנו משהו. כאשר חזרנו הילדים כבר לא היו במקום.
אני לא הייתי כל כך מומחה באופנוע. בינתיים שמו מחסומים בדרך, אני לא ידעתי,
וכמעט עליתי על מחסום. זה היה שבריר של שניה ביני לבין המות. האופנוע שלי היה
אמצעי הקשר היחידי בינינו לבין העיר. כך המשכתי לנסוע לתל אביב בענייני גזברות
וחוזר לחצור באופנוע. זה היה ממש סכנת נפשות.

את האופנוע הבאתי פעם לתקון ברחוב סלמה. כשהייתי כפוף בבדיקת
האופנוע, נורו יריות סנטימרים בלבד מעל לראשינו. היו אלה ימי כבוש יפו. התחלנו
לרוץ והגענו לאזור רחוב מרכז מסחרי, ע"י משקי הדרום לשעבר. בקרבנו נפלה פצצה
נפתאום הרגשתי מכה בישבן. מששתי ביד, והנה היא רטובה בדם... רצתי הלאה ופגשתי,
ע"י תחנת האוטובוסים את יצחק קדם, יחד הלכנו לבית החולים הדיסה.
לאחר בדיקה, שחררו אותי ואמרו לי: "יש לך רסיס בישבן, אבל לא כדאי להוציאנו. הוא אצלך
בטל בשישים"...

כסף לא היה, לא היה לנו גרוש על הנשמה. ממש לא היה במה להחזיר את החובות. היו לנו
אולי 17 אלף לירות לחודש הכנסות והוצאות של 300 אלף... הכל היה מבוסס על "גילגול
צ'קים". הכסף הראשון שנכנס היה מהחיטה שקצרנו ומעבודת הבולדוזר שעבדו בביצורים
בניר-עם עבור סולל בונה. אבא של אבינועם מנירים, שעבד בסולל בונה, היה נותן לי
מקדמה, זה קצת עזר לנו. בכל אופן הייתה תקופה קשה מאוד. כאמור, לא היו הכנסות.
בבנק הפועלים בראשון היו לנו קשרים וזה קצת עזר לנו. יום אחד הגעתי לבנק ושם נאמר לי:
"די, אם אתה לא מביא כסף מזומן מחר בבוקר לכסות את החוב, אני מתחיל להחזיר צ'קים."
אם לא קיבלתי אז התקף לב, סימן שהייתי מחוסן. באותו ערב נסעתי לנחלת יצחק לסוחר
המות, מכרתי לו כמה פרות והוא נתן לי צ'ק. למחרת בבוקר נכנסתי לבנק נתתי להם את הצ'ק.
הם לא האמינו, צלצלו לבנק סוחר הבהמות, והתברר שהכל בסדר. זאת הייתה תקופת הגיזברות
הראשונה שלי בחצור. המשכתי גם לאחר הפינוי.

כשגמרתי בגזברות, התחלתי לעבוד בבית היציקה.

ב-1949 - עבדתי במשמרת לילה - בבית היציקה הישן (בצריף הפח) ובגלל צירוף מוזר של מקרים נסגרה היד בתוך המכונה ונמחצו כמה מעצמות היד. כתוצאה מכך, ירד כושר העבודה של היד הזאת מאד, עד אז הספקתי לעבוד ביציקה כשנתיים. העבודה היתה קשה והתנאים די גרועים, ובסוף היום הארוך והחם היה צורך לנקות את הכוד בכדי שלא ישארו שרידי מתכת בתוכו. (את זה עשינו בעזרת מוט כשהתכופפנו מעל הכור ועוד היה בטמפרטורה של 900 מעלות).

במרץ 1950 יצאתי לשליחות לדרום אפריקה, יצאנו כל המשפחה: תמר הייתה בת שמונה ולולו בת שנתיים. יצאתי לשליחות לאחר שנפצתי בבית היציקה, (עד היום אינני יכול לכופף את האצבע). הייתי בשליחות כשלוש שנים ביוהנסבורג וזאת הייתה תקופה יפה מאוד. הצלחנו לעשות עבודה טובה בתנועה, אבל בקיבוץ היתה תקופה קשה מאוד. קיבלנו מכתבים עצובים מאוד על משבר, עזיבות של חברים ותיקים, של משפחות עם ילדים והתחלנו לשאול את עצמנו את מי נמצא, כאשר נחזור הביתה.

חזרנו לחצור בנובמבר '52 ועבדתי כנהג של משאית במשך כ-3 שנים. ב-56 חזרתי לגזברות. זה היה בתקופה של מלחמת סיני (ואז נולד אהוד, במלחמות ובגזברות נולדו הילדים שלי). שוב הייתה תקופה קשה. אחר כך עבדתי באומן. הייתי מרכז משק כשלוש שנים. באותה תקופה גמרנו לבנות את חדר האוכל.

ב-1957 יצאתי לרכז את סניף מפ"ם רחובות. בסך הכל, אני יכול להגיד שבכל התפקידים שמלאתי בדרך כלל נהניתי, על אף הקשיים. גם ברחובות יצאתי קשרים טובים מאוד שנשמרו עד היום. בבחירות של 57, ערכנו מגבית ואספתי יותר כסף ברחובות ממה שאספו בכל הערים הגדולות.

לאחר מכן חזרתי לאמן כמרכז חוץ, וכמרכז פנים, במשך חמש שנים. ואחר כך יצאתי להנהלת "קרן השומר הצעיר". הייתה תקופה מאוד מעניינת מבחינת הפעילות, אבל קשה מאוד מבחינת משפחתית ואישית. באמצע הפעילות, ב-1970, התחילו להתגלות הסימנים הראשונים של מחלתה של רבקה והתלבטתי מאוד בקשר לחזרתי הביתה. לאחר התיעצויות רבות סיכמנו שעלי להמשיך. המשכתי בתפקיד תוך מאמצים לשמור על חיי משפחה תקינים, עד כמה שזה ניתן היה. הייתי חוזר לפנות ערב הביתה, ושוב נוסע בלילות, לישיבות, זאת הייתה תקופה קשה, שנמשכה כעשר שנים, שיבולת הייתה קטנה ואהוד בגיל ההתבגרות. ניסינו לקיים סדרי חיים רגילים, ושהילדים לא ייפגעו יותר מדי. היום יודעים קצת יותר על המחלה (אלצהיימר), אז ידעו מעט מאוד. אני זוכר שקראתי מאמר שמקסימום שאפשר לחיות במחלה הזאת זה עשר שנים. בדיוק כך קרה עם רבקה, היא חלתה בגיל חמישים ונפטרה בגיל שישינו.

ב-74 יצאתי לריכוז מוסד "צפית", הייתי בתפקיד הזה שלש שנים, אחר כך יצאתי לשנת לימודים באוניברסיטה בבאר שבע, במדעי ההתנהגות. חזרתי לרכז את "אומן", ואחרי שש שנות ריכוז יצאתי למחלקה הפרסונלית. ??? יש לך כמה מילים לסיכום ?

אריה כל אחד והסיפור האישי שלו, אבל לפעמים שואלים, לו הצטרפת להתחיל את חייך מחדש, היית בוחר בחיי קיבוץ ? אני בהחלט הייתי בוחר שוב באותה הדרך, רק חבל שהמצב עכשיו הוא כל כך קשה, כלכלית ותברתי. אני יכול לסכם שהיה לי טוב בקיבוץ, על אף הקשיים האישיים, שהם שייכים לחיים בכלל ולא לקיבוץ. אני יכול לסכם את החיים בקיבוץ ואת חיי בתוכו, רק בחיוב.

כש היינו
 צעירים
 ויפים.....

אריה גילת, בשנתו הראשונה
 בארץ 1939

יעקב נחחומי, בפלוגה
 הראשונה בגבולות 1943

יהודה אלמוג, חלמידה
 היכון בבולגריה, 1934

כאיננה! לרה אלה
 זייק: בני קזנוס
 נצפיסה: ותל מכבי

שושנה אסקין - פעילה
 בחנועה בארה"ב,
 בשנות ה-40 המוקדמות

בני פורת, "דופק"
 בלוקים בחצור, 1946

רחל מכבי, כמושבה
 בראשית שנות ה-40